

Modeling Students' Academic Procrastination and Coping Strategies based on Data-Based Theory

Masoumeh Bagheri^I , Marziyeh Shahryari^{II} , Ali Boudaghi^{III} , Taybeh Nikvarz^{III}

 <https://dx.doi.org/10.22084/csr.2025.29596.2296>

Received: 2024/07/12; Revised: 2024/10/06; Accepted: 2024/10/14

Type of Article: **Research**

Pp: 299-340

Abstract

Studying academic procrastination among students can provide scientific support and necessary decision-making strategies for higher education institutions to promote students' mental health. This study aimed to model academic procrastination among graduate students and identify strategies for dealing with it, through a qualitative approach and using data-based theory. A total of 15 faculty members participated in this study and were interviewed purposefully and based on the rule of theoretical saturation. Data analysis was conducted based on three stages of open, axial, and selective coding. Scientific and research incompetence, inefficiency of the university system (weak mechanisms of the student recruitment system, ineffective management and educational laws, weak effective communication between the university and industry and society, and lack of justification education), the labor market and job opportunities are among the causal conditions for the formation of procrastination. In contrast, students use passive or active strategies (adaptive strategy and illegitimate opportunity strategy) against procrastination. Social beliefs, the existence of shortcuts, family support, and academic alienation of professors as intervening conditions, and the nature of academic disciplines (in the humanities and basic sciences), lack of scientific and research equipment, multiple roles, and in-person or virtual education as background conditions affect strategies. The consequences of this behavior are the weakening of scientific credibility and professional ethics, and the weakening of the cultural capital of society. In general, continuous procrastination behavior can be a meaningful response to social, cultural, and organizational conditions. This behavior is not only a result of individual factors, but also a reaction to macrostructures and social expectations, which at the same time indicates individual agency in managing the situation.

Keywords: Educational Policymaking, Academic Procrastination, Graduate Students, Data-Based Theory.

I. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran (Corresponding Author). **Email:** m.bagheri@scu.ac.ir

II. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

III. PhD student in Social Sciences, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Citations: Bagheri, M., Shahryari, M., Boudaghi, A. & Nikvarz, T., (2025). "Modeling Students' Academic Procrastination and Coping Strategies based on Data-Based Theory". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 13(25): 299-240. <https://dx.doi.org/10.22084/csr.2025.29596.2296>

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5906.html?lang=en

1. Introduction

Studying academic procrastination among students can provide scientific support and necessary decision-making strategies for higher education institutions to promote students' mental health.

The recent occurrence of a public crisis, such as COVID-19, has had unprecedented impacts on all levels of education (Toquero, 2020), particularly affecting students' psychological well-being and learning. The challenge of COVID-19 not only disrupts students' academic and daily lives, but also exacerbates the problems of academic procrastination (Gamage et al., 2020; Tarkar, 2020). Since, in addition to the delay in graduation, students, even highly motivated individuals, may procrastinate on some tasks at some point in time, it is important to scientifically examine why and how this issue occurs. It also seems that personality and psychological factors explain only a part of student procrastination, and social, economic, cultural, environmental, and organizational conditions, in addition to individual factors, can greatly stimulate or mediate learner behavior (Steele and Klingsick, 2016), because learning and studying in higher education usually takes place in some kind of social system and is often organized in a system of social actions (Kappenburg and Klingsick, 2022). Therefore, examining organizational policies and culture, academic skills and abilities, social needs and expectations, and other environmental and cultural factors, along with personality variables, helps to provide a comprehensive analysis of student procrastination. Procrastination, or more precisely, academic procrastination, is not considered in this study as an individual characteristic variable or a generalized habit, but rather at the individual, academic, and societal levels. Instead of pointing the finger of blame at the individual for the phenomenon of academic procrastination, the aim of the present study is also to identify other variables that are beyond the individual's control and cause procrastination. So far, no similar sociological study has been conducted in Iran that seeks to examine the concept of academic procrastination and discover the specific experiences of the professors' group in relation to students. Therefore, the main aim of this study is to study academic procrastination with a sociological approach from the perspective of faculty members of Shahid Chamran University of Ahvaz and to present a paradigmatic model based on the grounded theory method.

2. Materials and Methods

This research was conducted using a qualitative grounded theory method. The study population was faculty members of Shahid Chamran University of Ahvaz, who were selected as participants due to their direct experience with students and awareness of their academic challenges. Sampling was purposive and continued until theoretical saturation was reached. Finally, 15 semi-structured interviews were conducted with faculty members. The data were analyzed in three stages: open, axial, and selective coding. In the open coding stage, raw data were transformed into primary concepts. In the axial coding stage, these concepts were organized around the main axes, and finally, in the selective coding stage, the core category was identified and expanded.

3. Data

The research findings showed that academic procrastination among graduate students as a purposeful action is rooted in structural and organizational causes. The paradigmatic model presented in this study includes causal conditions, contexts, intervening conditions, strategies, and consequences of procrastination.

Causal conditions: These conditions include knowledge disability (poverty of scientific knowledge), research disability, and inefficiency of the university system, labor market, and job opportunities. Knowledge disability refers to weakness in academic reading and lack of scientific inference and analysis. Research disability is also related to students' lack of mastery of research methods and weakness in knowledge production. Inefficiency of the university system includes weakness of student recruitment mechanisms, ineffective management and educational laws, weak university-industry and community relations, and lack of justification training.

- **Contexts:** This section includes the nature of academic disciplines, multiple roles, in-person or virtual education, and lack of scientific and research equipment. The nature of academic disciplines, especially in the fields of basic sciences and humanities, can affect the level of procrastination. The multiplicity of roles of students (such as family or work responsibilities) can also lead to role conflict and increased procrastination.

- **Intervening conditions:** These conditions include family support, the presence of intergenerational patterns, social beliefs, and academic alienation of the professor. Family support can affect students' motivation and behavior, while the presence of intergenerational patterns and social beliefs such as degree orientation can lead to a decrease in academic motivation. Academic alienation of the professor can also help to reinforce procrastination.

- **Strategies:** Students use two types of strategies when faced with procrastination: passive and active. Passive strategies include giving up and avoiding assignments, while active strategies include adaptive strategies (such as trying to catch up) and illicit opportunities (such as buying a thesis or copying). **Consequences:** Academic procrastination can lead to the weakening of academic credibility and professional ethics, the reduction of the cultural capital of society, and the reproduction of incompetent individuals. These consequences not only affect students' academic performance, but also have negative effects on social and economic structures.

4. Discussion

His present study showed that academic procrastination is a complex and multifaceted phenomenon that is rooted in the interaction of individual, structural, organizational, cultural, and social factors. This phenomenon not only affects students' academic performance, but also has broad implications for society. To effectively deal with this phenomenon, a comprehensive and multidimensional approach is needed that, in addition to reforming educational structures, also pays attention to cultural and social changes. The findings of this study can be used as a basis for future research and educational policy-making at the macro level. It is suggested that reviewing

educational practices, strengthening university relations with industry and society, and teaching research skills to students should be considered as effective strategies to reduce academic procrastination.

5. Conclusion

In general, persistent procrastination can be a meaningful response to social, cultural, and organizational conditions. This behavior is not only a result of individual factors, but also a reaction to macrostructures and social expectations, which at the same time indicates individual agency in managing the situation.

In general, the continuous performance of procrastination behavior can be a meaningful response to social, cultural, and organizational conditions. This behavior is not only a result of individual factors, but also a reaction to macrostructures and social expectations, which at the same time indicates individual agency in managing the conditions. Students' behavior in the face of procrastination is a combination of structural and agency influences. Some students avoid completing tasks by adopting passive strategies, while others try to compensate for their shortcomings by using active or illegitimate strategies. These behaviors reflect the complex interaction between the inefficient structures of the educational system and the individual agency of students. To improve this situation, it is necessary to review student recruitment policies, define clear educational goals, strengthen interaction between professors and students, and promote a meritocratic culture. In conclusion, it can be said that academic procrastination is a complex and multifaceted phenomenon that is rooted in the interaction of individual, structural, organizational, cultural, and social factors. This phenomenon not only affects students' academic performance, but also has widespread consequences for society. To effectively deal with this phenomenon, a comprehensive and multidimensional approach is required that, in addition to reforming educational structures, also pays attention to cultural and social changes. The findings of this study can be used as a basis for future research and educational policymaking at the macro level.

Acknowledgments

We would like to thank all the faculty members participating in this study.

Observation Contribution

All authors contributed to the all-process stage of the article, such as design and implementation of the research, to the analysis of the results, and the writing of the manuscript. Tayyebeh Nikvarz contributed to collecting the data.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest.

مدل‌سازی اهمال‌کاری تحصیلی دانشجویان و راهبردهای مواجهه با آن براساس نظریه داده‌بنیاد

معصومه باقری^I، مرضیه شهریار^{II}، علی بوداقتی^{III}، طیبه نیک‌ورز^{IV}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22084/csr.2025.29596.2296>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۲، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۳۴۰-۲۹۹

چکیده

مطالعه اهمال‌کاری تحصیلی در میان دانشجویان می‌تواند حمایت علمی و استراتژی‌های تصمیم‌گیری ضروری را برای مؤسسات آموزش عالی برای ارتقای سلامت روانی دانشجویان فراهم کند. این پژوهش با هدف مدل‌سازی اهمال‌کاری تحصیلی در میان دانشجویان تحصیلات تکمیلی و شناسایی راهبردهای مواجهه با آن، از طریق رویکردی کیفی و با استفاده از نظریه داده‌بنیاد انجام شده است. در مجموع، ۱۵ عضو هیئت علمی در این مطالعه شرکت کردند و به صورت هدفمند و براساس قاعده اشباع نظری مورد مصاحبه قرار گرفتند. تحلیل داده‌ها براساس سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت گرفت. ناتوانی علمی و پژوهشی، ناکارآمدی سیستم دانشگاهی (ضعف مکانیزم‌های سیستم جذب دانشجوی، مدیریت و قوانین آموزشی ناکارآمد، ضعف ارتباط مؤثر دانشگاه با صنعت و جامعه و فقدان آموزش توجیهی)، بازار کار و فرصت‌های شغلی از جمله شرایط علی شکل‌گیری اهمال‌کاری است. در مقابل دانشجویان از استراتژی‌های منفعلانه و یا فعالانه (راهبرد انطباقی و راهبرد فرصت‌های نامشروع) در برابر اهمال‌کاری استفاده می‌کنند. باورهای اجتماعی، وجود راه‌های میان‌بر، حمایت خانوادگی و بیگانگی دانشگاهی اساتید به عنوان شرایط مداخله‌گر و ماهیت رشته‌های دانشگاهی (در حوزه علوم انسانی و علوم پایه)، کمبود تجهیزات علمی و پژوهشی تعدد نقش و حضوری یا مجازی بودن آموزش به عنوان شرایط زمینه‌ای بر راهبردها تأثیر می‌گذارند. پیامدهای این رفتار تضعیف اعتبار علمی و اخلاق حرفه‌ای، تضعیف سرمایه فرهنگی جامعه است. به طور کلی، انجام مداوم رفتار اهمال‌کارانه، می‌تواند پاسخی معنادار به شرایط اجتماعی، فرهنگی و سازمانی باشد. این رفتار نه تنها نتیجه‌ای از عوامل فردی، بلکه واکنشی به ساختارهای کلان و انتظارات اجتماعی است، که هم‌زمان نشان‌دهنده عاملیت فردی در مدیریت شرایط است.

کلیدواژه‌ها: سیاست‌گذاری آموزشی، اهمال‌کاری دانشگاهی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، نظریه داده‌بنیاد.

- I. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران (نویسنده مسئول).
Email: m.bagheri@scu.ac.ir
- II. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.
- III. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.
- IV. دانشجوی دکتری علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

ارجاع به مقاله: باقری، معصومه؛ شهریار، مرضیه؛ بوداقتی، علی؛ و نیک‌ورز، طیبه. (۱۴۰۳). «مدل‌سازی اهمال‌کاری تحصیلی دانشجویان و راهبردهای مواجهه با آن براساس نظریه داده‌بنیاد». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۳(۲۵): ۲۹۹-۳۴۰.

<https://dx.doi.org/10.22084/csr.2025.29596.2296>

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_5906.html?lang=fa

۱. مقدمه

وقوع اخیر بحران عمومی، مانند کووید-۱۹، تأثیرات بی‌سابقه‌ای را بر تمام سطوح آموزشی ایجاد کرده است (توکارو، ۲۰۲۰)، (توکرو، ۲۰۲۰)؛ به‌ویژه بر رفاه روانی و یادگیری دانشجویان تأثیر می‌گذارد. چالش کووید-۱۹، نه تنها زندگی تحصیلی و روزمره دانش‌آموزان را مختل می‌کند، بلکه مشکلات اهمال‌کاری تحصیلی را نیز تشدید می‌کند (گاماچ و همکاران، ۲۰۲۰؛ تارکار، ۲۰۲۰). مطالعات علمی تأکید می‌کنند که عواملی مانند: بهزیستی روان‌شناختی، رضایت از زندگی، و محیط یادگیری به تغییرات در رفتار اهمال‌کاری تحصیلی کمک می‌کنند (پیشوتو و همکاران، ۲۰۲۱)؛ بنابراین، بررسی عوامل اجتماعی و زمینه‌ای در پشت رفتار اهمال‌کاری تحصیلی دانشجویان، نه تنها برای درک بهتر تغییرات روان‌شناختی و تعدیل‌های رفتاری آن‌ها ضروری است، بلکه برای توسعه استراتژی‌های مؤثر برای بهبود عملکرد و رفاه تحصیلی نیز حیاتی است.

اهمال‌کاری یا به تعویق انداختن، عادت است که در بسیاری از افراد مشاهده می‌شود تا جایی که محققان معتقدند، یکی از تمایلات ذاتی انسان است. اهمال‌کاری در بسیاری از موارد با ما همراه است و در شرایط مختلف تحت تأثیر فرهنگ بیان می‌شود (آرایا-کاستیو و همکاران، ۲۰۲۳). درمیان انواع اهمال‌کاری، اهمال‌کاری تحصیلی یک موضوع نسبتاً رایج در محیط‌های علمی و آموزشی است و به‌عنوان تمایل غالب در به تعویق انداختن فعالیت‌های تحصیلی تعریف شده است که معمولاً با ناراحتی روانی و اضطراب همراه است (آبراموفسکی، ۲۰۱۸؛ وانگ، ۲۰۲۲) مصداق بارز آن، تأخیر مطالعه دروس تا شب امتحان، افزایش اشتباهات در انجام تکالیف و فرآیند یادگیری است (ذکایی و اسماعیلی، ۱۳۹۴).

نظام آموزشی ایران در سال‌های اخیر و تحت تأثیر فشارهای اقتصادی و سیاست‌های نادرست دولت‌ها در وضعیتی قرار گرفته است که در سطوح گوناگون نسبت به کارآمدی آن تردیدهای جدی وارد شده است. از نگاه جامعه‌شناختی و حکمرانی نیز نظام آموزشی کشور هنوز نتوانسته است وظایف خود را در قبال جامعه و دولت به‌درستی انجام دهد (حریریان‌توکلی، ۱۴۰۱). مجموعه این مسائل زمانی می‌تواند بهبود یابد که نگاه حاکمیت به این عرصه، از نگاهی روزمره و خدمات محور به نگرش و سیاست‌گذاری بلندمدت و راهبردی در حوزه علم و فناوری تغییر یابد (کولمان، ۲۰۱۰). اگرچه اهمال‌کاری همیشه مشکل‌ساز نیست، اما در بیشتر موارد می‌تواند با جلوگیری از توسعه و نه دستیابی به اهداف، با پیامدهای نامطلوب و غیرقابل جبران همراه باشد. به‌طورکلی به تعویق انداختن کارها و تکالیف پیامدهای منفی زیادی هم بر سلامت جسمی، روانی و هم بر توانایی افراد در دستیابی به اهداف دارد (روزنتال، ۲۰۱۴). یافته‌های روان‌شناسان

نشان می‌دهد که اهمال‌کاری تحصیلی با متغیرهای شخصیت و رفتار مرتبط است. مطالعه‌ای توسط «بارت»^{۱۱} برای تعیین تجربه رفتار اهمال‌کاری در دانش‌آموزان انجام شد و گزارش شد که افراد برای اجتناب از انتقاد (ترس از ارزیابی منفی و ارائه تصویری مثبت از خود به عنوان فردی توانا و ارزشمند)، این رفتار را مرتکب شوند (کریمی‌مغانلو، ۲۰۱۷). «کاظمی» در پژوهش خود اظهار داشت که باوجود وجود تعریف و اظهارنظر در مورد اهمال‌کاری، دلایل آن هنوز نامعلوم است و حتی گاهی نتایج متناقضی در این زمینه به دست آمده است؛ هم‌چنین «استیل» معتقد است که اگرچه حقایق مربوط به اهمال‌کاری شناسایی شده است، اما هنوز موضوعی ناشناخته است (کاظمی، ۲۰۱۰). به تعویق انداختن یک پدیده متنوع و پیچیده است که اغلب با استفاده از ابزارهای خودگزارشی مانند پرسشنامه اهمال‌کاری «آیتکن» (۱۹۸۲)، مقیاس ارزیابی اهمال‌کاری برای دانش‌آموزان (سولومون و روتبلوم، ۱۹۸۴) و مقیاس اهمال‌کاری عمومی (GPS؛ لی، ۱۹۸۶) مورد مطالعه قرار می‌گیرد (ساپلایفسکا و جرکونکووا، ۲۰۱۸)؛ بنابراین، بسیاری از تحقیقات تجربی بر روش‌های متغیر محور تکیه کرده‌اند که عمدتاً بر تنوع کلی تمرکز دارند.

نکته حائز اهمیت این است که باوجود تعاریف و ایده‌های مختلف درمورد اهمال‌کاری، دلایل جامعه‌شناختی اهمال‌کاری هنوز ناشناخته است و دلایلی که در این زمینه موجود است، عمدتاً بر متغیرهای روان‌شناختی، ازجمله ترس از موفقیت، ترس از شکست، رفتارهای خودتخریبی (رفتارهای خودآگاهانه یا ناخودآگاه که منجر به شکست/خودآزاری فرد می‌شود)، اجتناب از کارهایی که فرد تمایلی به انجام آن‌ها ندارد، کمال‌گرایی، سطح پایین تحمل و توانایی مقابله با مشکلات و خودآگاهی پایین مبتنی است. فقدان انگیزه برای انجام کار، سختی کار، رویدادهای غیرقابل پیش‌بینی، نگرش منفی نسبت به سیستم نظارتی و ساختار سازمانی، کمبود دانش و مهارت لازم برای انجام کار، غیرعملی بودن و نداشتن تحرک، وضعیت بد جسمانی نیز در مواردی مورد بررسی قرار گرفته است (کریمی‌مغانلو، ۲۰۱۷). بر این اساس می‌توان گفت، اهمال‌کاری یک مشکل چندجانبه است (مان، ۲۰۱۶) و متعاقباً دلایل مختلفی وجود دارد که باعث می‌شود دانشجویان از کار به موقع روی وظایف تحصیلی خودداری کنند؛ و بایستی در کنار عوامل متعدد شناختی، عاطفی و رفتاری به عوامل محیطی و سازمانی نیز توجه کرد. با نگاه جامع و چندجانبه می‌توان عوامل مؤثر بر اهمال‌کاری (عوامل فردی، محیطی و سازمانی) را در شکل ۱ ارائه کرد.

از آنجا که مفهوم اهمال‌کاری آکادمیک می‌تواند مکان‌محور، فرهنگ‌محور و زمان‌محور باشد و به عبارتی نوع و الگوی آن در مناطق و فرهنگ‌های مختلف متفاوت باشد، محور

شکل ۱: عوامل مؤثر بر اهمال‌کاری تحصیلی (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Fig. 1: Factors affecting academic procrastination (Authors, 2023).

این مطالعه، دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید چمران اهواز و مشارکت‌کنندگان در این پژوهش اعضای هیئت علمی این دانشگاه می‌باشند. در بررسی‌های اخیر دانشگاه، به نظر می‌رسد تنها دو-سوم دانشجویان در زمان تعیین شده در مقررات آموزشی، تحصیلات خود را به پایان می‌رسانند. از آنجایی که در کنار تأخیر زمان فارغ‌التحصیلی، دانشجویان حتی افرادی که از انگیزه بالایی برخوردارند در برهه‌ای از زمان ممکن است درخصوص برخی وظایف به اهمال‌کاری بپردازند، اهمیت بررسی علمی چرایی و چگونگی وجوه این مسئله را ضروری می‌کند؛ هم‌چنین به نظر می‌رسد عوامل شخصیتی و روانی تنها یک بخش از اهمال‌کاری دانشجویان را توضیح می‌دهند و شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، محیطی و سازمانی در کنار عوامل فردی هم می‌تواند به میزان زیادی رفتار یادگیرنده را تحریک یا واسطه کند (استیل و کلینگیسیک، ۲۰۱۶)، زیرا یادگیری و تحصیل در آموزش عالی معمولاً در نوعی از سیستم اجتماعی صورت می‌گیرد و اغلب در نظامی از کنش‌های اجتماعی سازماندهی می‌شود (کوپن‌بورگ و کلینگیسیک، ۲۰۲۲)؛ بنابراین بررسی سیاست‌ها و فرهنگ سازمانی، مهارت‌ها و توانایی‌های علمی، نیازها و انتظارات اجتماعی و سایر عوامل محیطی و فرهنگی، همراه با متغیرهای شخصیتی به تحلیل جامعی از اهمال‌کاری دانشجویان کمک می‌کند. اهمال‌کاری یا به‌طور دقیق‌تر اهمال‌کاری دانشگاهی در این مطالعه، تنها به‌عنوان یک متغیر خصیصه‌ای فردی یا یک عادت تعمیم‌یافته موردنظر نیست، بلکه در سطوح فردی، دانشگاهی و جامعه‌ی مدنظر قرار می‌گیرد و به‌جای آن‌که انگشت اتهام در مورد پدیده اهمال‌کاری دانشگاهی صرفاً متوجه فرد باشد؛ هدف پژوهش حاضر شناسایی سایر

متغیرهایی است که خارج از کنترل فرد می‌باشد و موجب اهمال‌کاری می‌گردد. تاکنون در ایران مطالعه جامعه‌شناختی مشابه‌ای که به دنبال بررسی مفهوم اهمال‌کاری دانشگاهی باشد و کشف تجربه‌های خاص گروه اساتید در ارتباط با دانشجویان باشد، انجام نشده است؛ لذا هدف اصلی این پژوهش مطالعه اهمال‌کاری تحصیلی با رویکرد جامعه‌شناسی از منظر اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز و ارائه مدل پارادایمی براساس روش نظریه داده‌بنیاد است؛ تا دریابیم علاوه بر عوامل اثرگذار بر اهمال‌کاری دانشجویان، آنان چه استراتژی‌هایی را در برابر رفتار اهمال‌کارانه خود در پیش می‌گیرند و این استراتژی‌ها چه پیامدهایی بر آموزش عالی و جامعه خواهد داشت.

۱-۱. چارچوب تجربی پژوهش

اهمال‌کاری یکی از موضوعات بین‌رشته‌ای است که می‌تواند در زمینه‌های مختلفی از جمله: روان‌شناسی، علوم تربیتی، مدیریت، اقتصاد، علوم اجتماعی، بهداشت و تاریخ مورد بررسی قرار گیرد (پارفنوا و روماشوا، ۲۰۲۰). رویکرد غالب در پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه اهمال‌کاری، به‌ویژه اهمال‌کاری تحصیلی، تمرکز بر عوامل فردی و روان‌شناختی بوده است. این امر منجر به تسلط نوعی تقلیل‌گرایی روان‌شناختی در تبیین پدیده اهمال‌کاری تحصیلی شده است، به‌گونه‌ای که این مفهوم عمدتاً برآمده از گرایش‌ها و ویژگی‌های فردی در نظر گرفته شده است. در این راستا، بررسی نظام‌مند متون حاکی از کمبود پژوهش‌هایی است که به بررسی نقش عوامل اجتماعی در بروز اهمال‌کاری تحصیلی پرداخته باشند. باوجود این محدودیت پژوهشی خصوصاً در ایران، در این مطالعه تلاش شده است تا آن دسته از پژوهش‌های پیشین که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به تأثیر عوامل اجتماعی بر اهمال‌کاری تحصیلی اشاره داشته‌اند، شناسایی و مورد واکاوی قرار گیرند تا تحلیل جامع‌تری از این پدیده در بستر اجتماعی ارائه شود.

«اسدی» و «محمودوند» (۱۴۰۳)، در یک پژوهش با روش توصیفی-هم‌بستگی، رابطه اخلاق‌ورزی با اهمال‌کاری تحصیلی و نگرش به تقلب را در بین دانشجویان کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه بررسی کردند. نتایج نشان داد که اخلاق‌ورزی با اهمال‌کاری تحصیلی و نگرش به تقلب رابطه‌ای منفی و معنادار دارد. بر این اساس، توجه به ابعاد اخلاق‌ورزی می‌تواند به کاهش اهمال‌کاری و تقلب در میان دانشجویان کمک کند. «صادقی» و همکاران (۱۴۰۱)، در مطالعه‌ای از نوع توصیفی-هم‌بستگی که روی دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان صومعه‌سرا انجام شد، به این نتیجه رسیدند، اضطراب کووید-۱۹ به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی بر اهمال‌کاری تحصیلی تأثیر معناداری دارد. «روشن‌زاده» همکاران (۱۴۰۱) با استفاده از

روش پیمایش درمیان دانشجویان دانشکده پرستاری شهرکرد به این نتیجه رسیدند که بین اعتیاد به اینترنت و اهمال‌کاری تحصیلی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. این مطالعه نشان داد که افزایش استفاده از اینترنت بدون مدیریت صحیح، به تأخیر در انجام وظایف تحصیلی منجر می‌شود. «قره‌آغاجی» و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با رویکرد داده‌بنیاد و با تمرکز بر دانش‌آموزان دوره متوسطه تبریز نشان دادند که نگرش ابزاری به یادگیری، ضعف در برنامه‌ریزی، مدیریت زمان ضعیف و آگاهی ذهنی پایین از عوامل کلیدی مؤثر بر اهمال‌کاری در انجام تکالیف هستند. «سلیمانی» و همکاران (۱۳۹۶) با انجام یک پیمایش درمیان دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان دریافتند که استفاده بیش از حد از اینترنت، به‌ویژه بدون فرهنگ‌سازی مناسب، از علل مؤثر بر اهمال‌کاری است. آن‌ها هم‌چنین انواع مختلف اهمال‌کاری را شامل: اهمال‌کاری عمدی، اهمال‌کاری ناشی از خستگی جسمانی و روانی و اهمال‌کاری ناشی از بی‌برنامگی شناسایی کردند. «عنایتی» و «رستگارتبار» (۱۳۹۶) در پژوهشی پیمایشی که درمیان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مازندران و آزاد اسلامی ساری انجام داده‌اند، نشان دادند که بین نگرش دانشجویان به دانشگاه و انتظارات آن‌ها از تحصیلات دانشگاهی با میزان اهمال‌کاری دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد. یافته‌های آن‌ها بر اهمیت تطابق انتظارات دانشجویان با تجربه واقعی دانشگاه تأکید داشت. «خواجه دادمی» و همکاران (۱۳۹۵) با بررسی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان، گزارش کردند که میزان اهمال‌کاری در این گروه بالاتر از حد متوسط بوده و بیشتر ناشی از خستگی جسمانی و روانی است. آن‌ها هم‌چنین رابطه منفی و معناداری بین میزان اهمال‌کاری و عوامل مختلف آموزشی از جمله مدیریت کلاس، طراحی و سازماندهی کلاس، رهبری آموزشی، نحوه ارزش‌یابی کلاسی و نظارت و کنترل کلاس شناسایی کردند. این پژوهش بر لزوم بهبود فرآیندهای آموزشی برای کاهش اهمال‌کاری تأکید داشت.

«ونگ» و همکاران^۲ (۲۰۲۲) در یک مطالعه‌ای پیمایشی بر روی دانشجویان تحصیلات تکمیلی چین دریافتند که رابطه معنادار و منفی میان کیفیت ارتباط بین استاد راهنما و دانشجو و میزان اهمال‌کاری دانشگاهی وجود دارد. این یافته نشان می‌دهد که هرچه رابطه بین استاد راهنما و دانشجو قوی‌تر و حمایتی‌تر باشد، میزان اهمال‌کاری تحصیلی در دانشجویان کاهش می‌یابد. «کوپنبرگ» و «کلینگیسک»^۳ (۲۰۲۲) در پژوهشی پیمایشی بر روی دانشجویان آلمانی دریافتند، دانشجویانی که در فعالیت‌های انفرادی به میزان زیادی اهمال‌کاری دارند، زمانی که فعالیت‌های گروهی انجام می‌دهند از میزان اهمال‌کاری آن‌ها به میزان زیادی کاسته می‌شود. «چاتراکامالاتاداس» و همکاران^۴ (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای پیمایشی بر روی دانشجویان تایلندی، به این نتیجه رسیدند که تأثیر معناداری بین حمایت

مربی و نوع سازماندهی کلاس بر اهمال کاری دانشگاهی وجود دارد. این یافته نشان می‌دهد که حمایت مربیان و اساتید از دانشجویان و هم‌چنین نحوه سازماندهی و مدیریت کلاس درس، می‌تواند نقش مهمی در کاهش اهمال کاری تحصیلی ایفا کند. «ساری» و «فخرودیانا»^۵ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای پیمایشی بر روی دانشجویان اندونزیایی، دریافتند که وجود هم‌بستگی منفی و معنادار بین حمایت اجتماعی و اهمال کاری دانشگاهی وجود دارد. این یافته نشان می‌دهد که هرچه دانشجویان از حمایت اجتماعی بیشتری (از طرف خانواده، دوستان و هم‌کلاسی‌ها) برخوردار باشند، احتمال بروز اهمال کاری تحصیلی در آن‌ها کمتر است. «هی»^۶ (۲۰۱۷) در یک مطالعه پیمایشی بر روی دانشجویان انگلستان نشان داد که ۸۵٪ از دانشجویان وجود اهمال کاری در رفتارهای تحصیلی خود را پذیرفته و ۴۸٪ از آن‌ها به میزان زیادی اهمال کاری می‌کنند. این پژوهش تنبلی، بی‌انگیزگی، استفاده بیش از حد از فضای مجازی و سختی کار را به عنوان عوامل اصلی اهمال کاری دانشگاهی معرفی کرد. «کاندمیر»^۷ (۲۰۱۴) در پژوهشی پیمایشی که در میان دانشجویان ترکیه انجام شد، رابطه منفی و معناداری بین رضایت از زندگی و اهمال کاری تحصیلی گزارش کرد. این یافته‌ها بر اهمیت عوامل روان‌شناختی و رضایت کلی دانشجویان از زندگی در کاهش رفتارهای اهمال‌کارانه تأکید دارد.

با مرور تحقیقات پیشین، مشخص شد که مطالعات مرتبط با عوامل اجتماعی مؤثر بر اهمال کاری دانشگاهی بسیار محدود بوده و عموماً به صورت جزئی و با روش‌های کمی مبتنی بر پرسشنامه‌های استاندارد انجام شده‌اند. این درحالی است که اهمال کاری دانشگاهی به عنوان پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی، نیازمند رویکردهای عمیق‌تر و جامعی است که به نظر می‌رسد روش‌های تحقیق کیفی بتوانند به طور مؤثرتری به آن بپردازند. پژوهش حاضر با ارائه نوآوری‌هایی تلاش کرده است تا این خلاء را پر کند. نخست، این مطالعه با اتخاذ رویکرد جامعه‌شناختی، به تحلیل پدیده اهمال کاری دانشگاهی از منظر عوامل ساختاری، فرهنگی و اجتماعی پرداخته است. چنین دیدگاهی امکان بررسی این پدیده را در بافت اجتماعی گسترده‌تر فراهم می‌آورد. دوم، پژوهش با بهره‌گیری از روش کیفی نظریه زمینه‌ای، مدلی جدید ارائه داده است که شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر در شکل‌گیری اهمال کاری دانشگاهی را تبیین می‌کند و راهبردها و پیامدهای مرتبط با آن را مورد توجه قرار می‌دهد. این مدل به موضوعاتی پرداخته است که در تحقیقات پیشین کمتر مورد بررسی قرار گرفته‌اند. سوم، پژوهش حاضر با تمرکز بر دیدگاه‌های اساتید دانشگاه، به عنوان افرادی که تجربه مستقیم و مشاهده دقیقی از این پدیده دارند، تلاش کرده است تا شناختی جامع‌تر و دقیق‌تر از اهمال کاری دانشگاهی ارائه دهد. این تمرکز، درک عمیق‌تری از ابعاد مختلف این مسأله را ممکن می‌سازد و به تحلیل واقع‌بینانه‌تری از آن کمک می‌کند.

۲-۱. چارچوب مفهومی پژوهش

در تحقیقات کیفی، پژوهشگران مطالعات خود را با علایق پژوهشی خاص و مجموعه‌ای از مفاهیم خاص به نام حساسیت نظری آغاز می‌کنند. حساسیت نظری، توانایی یافتن سرنخ‌ها و جزئیات در داده‌هایی است که استنباط معنا را تسهیل می‌کند یا به آن ارجاع می‌دهد (محمدپور، ۱۴۰۰: ۲۸۶).

اولین تحلیل واقعی تاریخی در مورد اهمال‌کاری توسط «میلگرام»^۸ در سال ۱۹۹۲ م. نوشته شد. او استدلال کرد که جوامع صنعتی و پیشرفته، نیازمند تعهدات و ضرب‌الاجل‌های متعددی هستند که باعث به تعویق انداختن کار می‌شود که در جوامع کشاورزی توسعه نیافته وجود نداشت. «فراری»^۹، «جانسون»^{۱۰} و «مک‌کاون»^{۱۱} (۱۹۹۵) نیز موضع مشابهی را اتخاذ کردند، آن‌ها ادعا کردند که تعلل در طول تاریخ وجود داشته است، اما تنها با ظهور انقلاب صنعتی (حدود ۱۷۵۰ م.) به عنوان مفهوم منفی شناخته شد. قبل از آن، به تعویق انداختن کار، حتی می‌توانست به عنوان یک مسیر معقول برای اجتناب از کاری، تفسیر شود (استیل، ۲۰۰۷: ۶۶). همان‌طور که قبلاً گفته شد، اهمال‌کاری تحصیلی یک پدیده پویا است که در طول زمان مستعد تغییر است. با این حال، تحقیقات در مورد ماهیت پویا اهمال‌کاری تحصیلی در میان دانشجویان نسبتاً محدود باقی مانده است. به علاوه، کندوکاو در مقدمات اهمال‌کاری تحصیلی اهمیت خاصی دارد. با بررسی پیش‌آیندهای بالقوه، این مطالعه عواملی را که در طول زمان به سمت مسیرهای به تعویق انداختن بالاتر یا پایین‌تر حرکت می‌کنند، روشن می‌کند.

بر اساس نظریه «سیستم‌های بوم‌شناختی» «برونفنبرنر»^{۱۲} (۱۹۹۲)، افراد در انزوا وجود ندارند یا رشد نمی‌کنند. رشد آن‌ها نه به یک عامل منفرد، بلکه به ترکیبی از تأثیرات ناشی از خانواده، مدرسه، هم‌سالان و عامل شخصی آن‌ها بستگی دارد. نظریه سیستم‌های بوم‌شناختی برونفنبرنر (۱۹۷۹) بیان می‌کند که خانواده ریزسیستم اولیه‌ای است که بر رشد و شکل‌گیری تفکرات تأثیر می‌گذارد. انتظارات بالایی والدین هم‌چنین می‌تواند منجر به افزایش کمال‌گرایی شود که یک عامل خطر شناخته شده برای اهمال‌کاری تحصیلی است (چن و همکاران، ۲۰۱۳). از نظر «بندورا»^{۱۳}، خودکارآمدی به باورهای افراد در مورد این‌که آیا می‌توانند یک کار خاص را به پایان برسانند، اشاره دارد. خودکارآمدی تحصیلی، مقوله خاصی از خودکارآمدی است و به قضاوت فراگیران در مورد توانایی خود و توانایی عمل به اهداف تعیین شده یادگیری برای اجرا و دستیابی اشاره دارد. از طرف دیگر، نیل به اهداف تحصیلی یا پیشبرد پروژه‌های تخصصی، علاوه بر اراده و تلاش، نیازمند تسلط بر دانش‌های بنیادین است. نظریه‌های «کنش» و «خودتنظیمی» بر اهمیت دانش در هدایت رفتارهای هدفمند تأکید دارند. این دانش شامل آگاهی از اهداف، شرایط اجرایی و روش‌های دستیابی

به آن‌ها است. نبود این دانش می‌تواند به ابهام در وظایف منجر شود و مانعی برای اجرای اقدامات هدفمند باشد. «کان»^{۱۴} و همکاران (۱۹۶۴) سه نوع ابهام را شناسایی کرده‌اند؛ (۱) ابهام در مورد روش‌های کار (یعنی آگاهی از رویه‌های لازم برای انجام یک کار)، (۲) ابهام در مورد توالی فعالیت‌ها (یعنی ابهام و ناتوانی در تعیین اولویت‌ها، تعیین کدام یک از وظایف رقابتی باید ابتدا تکمیل شوند، و (۳) ابهام در مورد معیارهای عملکرد (که به عدم آگاهی از شاخص‌های ارزیابی عملکرد و انتظارات مربوطه دلالت دارد. این ابهامات نه تنها استرس و افت انگیزه ایجاد می‌کنند، بلکه توانایی فرد در دستیابی به نتایج مطلوب را محدود می‌سازند (ویلند و همکاران، ۲۰۲۲: ۱۱۳).

با اتخاذ رویکردی کلان‌نگر، می‌توان پدیده اهمال‌کاری تحصیلی در میان دانشجویان را از منظر نظام کنش اجتماعی «پارسونز»^{۱۵} مورد تحلیل قرار داد. وی در کتاب ساخت اجتماعی، کنش اجتماعی را فرآیندی می‌داند که از تعامل چهار خرده‌نظام - فرهنگی، اجتماعی، شخصیتی و زیستی - به وجود می‌آید. این چهار نظام، در الگوی موسوم به «اجیل»، به مثابه اجزای یک کل به تصویر کشیده شده‌اند که کارکرد متقابل آن‌ها، شرط لازم بقاء و پایداری نظام اجتماعی است. نظام فرهنگی؛ ارزش‌ها و هنجارهای حاکم را درونی می‌کند و به افراد جهت‌دهی می‌کند. نظام اجتماعی؛ با تنظیم هنجارهای تعامل، نقش‌ها، وظایف، حقوق و تعهدات افراد، انسجام اجتماعی را برقرار می‌سازد. نظام شخصیتی؛ مکانیزم درونی‌سازی ارزش‌ها، انتظارات نقش‌ها و هیجانات فردی را شامل می‌شود. سرانجام، نظام زیستی یا ارگانیسم؛ به عنوان تأمین‌کننده انرژی و منابع برای دیگر خرده‌نظام‌ها، نقشی حیاتی در پایداری کل نظام اجتماعی ایفا می‌نماید. این دیدگاه، با تأکید بر نقش فعال و آگاهانه افراد در ساخت و حفظ نظم اجتماعی، تصویر پیچیده و چندلایه‌ای از جامعه را ارائه می‌دهد (آزادارمکی، ۱۳۹۳: ۱۶۲-۱۶۱). با استفاده از نظریه پارسونز، می‌توان نگاهی جامع‌تر به پدیده اهمال‌کاری دانشجویان داشت و عوامل مختلف فرهنگی، اجتماعی، شخصیتی و زیستی را در تحلیل آن مدنظر قرار داد. این رویکرد به ما کمک می‌کند تا مداخلات مؤثرتری برای کاهش اهمال‌کاری در محیط‌های دانشگاهی طراحی کنیم. در ادامه، می‌توان از نظریه فشار ساختاری «مرتون»^{۱۶} (۱۹۳۸) برای تبیین چگونگی بروز رفتارهای انحرافی از جمله اهمال‌کاری در محیط دانشگاهی بهره برد. مرتون با تأکید بر فشار ساختاری معتقد است؛ شکاف بین اهداف فرهنگی و وسایل مشروع برای رسیدن به آن اهداف، باعث شکست ارزش‌ها در سطح فردی و اجتماعی می‌شود که ممکن است منجر به رفتارهای نادرست و آنومی در جامعه شود (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۰-۱۴۹). براساس این نظریه، زمانی‌که اهدافی چون موفقیت تحصیلی و کسب مدرک مطلوب باشد و بر راه‌های دستیابی به این اهداف نظارت و کنترل چندانی صورت نگیرد، این ناهماهنگی می‌تواند افراد را به

استفاده از روش‌های نامشروع برای دستیابی به اهداف سوق دهد. در این میان، اهمال‌کاری تحصیلی به عنوان یکی از مصادیق کم‌کاری و انحراف در این زمینه قابل انتظار است که می‌تواند تحت شرایط فرهنگی و اجتماعی تشدید شود.

«بورديو»^{۱۷} (جامعه‌شناس فرانسوی قرن ۲۰ م.) هرچند نظریه خاصی درباره اهمال‌کاری آکادمیک ندارد، اما مفاهیم بورديو ابزارهای مفیدی برای تحقیق و پژوهش درباره اهمال‌کاری دانشگاهی است. او جامعه مدرن را جامعه‌ای می‌داند که در آن وحدت اولیه جامعه سنتی از بین رفته و به فضاهای خرد متعددی (میدان‌ها) که متنوع و نسبتاً خودمختارند تجزیه شده است. کنشگران اجتماعی در این میدان‌ها چهار نوع سرمایه: سرمایه اقتصادی (دارایی)، سرمایه اجتماعی (روابط)، سرمایه فرهنگی (مدارک، شایستگی‌های زبان‌شناختی) و سرمایه نمادین (پرستیژ) را با یک‌دیگر مبادله می‌کنند تا به موقعیت بهتری دست‌یابند (فکوهی، ۱۳۸۴: ۴۵). بورديو (۱۹۸۴) در تحلیل عوامل مؤثر بر زندگی اجتماعی فرد، علاوه بر سرمایه‌های اقتصادی و اجتماعی، به نقش سرمایه فرهنگی نیز توجه می‌کند. او تأکید دارد که در مقایسه با سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی نقشی مهم و در عین حال ظرفیتی در وضعیت اجتماعی هر فرد ایفا می‌کند. بورديو سه منبع اصلی سرمایه فرهنگی را معرفی می‌کند: سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته، درونی‌شده و نهادینه‌شده. منابع عینیت‌یافته شامل کتاب‌ها، آثار هنری، موسیقی و کالاهای فرهنگی است؛ درحالی‌که منابع درونی‌شده شامل زبان، شیوه‌ها و ترجیحات فردی هستند. منابع نهادینه‌شده نیز شامل مدارج تحصیلی و مدارک آموزشی می‌باشد (بورديو، ۱۳۹۳). در پژوهش حاضر، سرمایه فرهنگی به عنوان یکی از متغیرهای تأثیرگذار در فرآیند اهمال‌کاری مورد توجه قرار می‌گیرد.

۲. روش پژوهش

در این پژوهش به منظور آگاهی از نحوه درک، چرایی و چگونگی رفتار اهمال‌کاری دانشگاهی، از منظر کنشگران دانشگاهی، از روش نظریه زمینه‌ای برمبنای رویکرد «اشتراوس»^{۱۸} و «کوربین»^{۱۹} استفاده شده است. نظریه زمینه‌ای معادل اصطلاح انگلیسی «گراند تئوری»^{۲۰} است و در زبان فارسی معادل‌هایی هم‌چون: نظریه داده‌بنیاد، نظریه بنیادی و نظریه مبنایی نیز دارد. محققان نظریه زمینه‌ای جهت فهم جهان اجتماعی بر بستر و زمینه اجتماعی تأکید دارند و معتقدند، معنای کنش اجتماعی وابسته به زمینه اجتماعی‌ای است که واقعه مورد نظر در آن پدیدار می‌شود و درنهایت براساس داده‌هایی که در جریان پژوهش به صورت منظم و هدفمند گردآوری و تحلیل شده‌اند، نظریه‌ای را استخراج می‌کنند (نوغانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۸).

میدان انجام پژوهش حاضر دانشگاه شهید چمران اهواز است و با توجه به این‌که

اعضای هیئت علمی دانشگاه به عنوان مطلعین و متخصصین صاحب نظر در این حوزه، در فرآیند تحصیل و آموزش به طور مستقیم و از نزدیک با دانشجویان در تعامل قرار دارند و از موانع و چالش‌های موجود در این زمینه اطلاعات دقیقی دارند، به عنوان مشارکت‌کنندگان این پژوهش انتخاب شدند تا به پژوهشگر در درک و فهم بهتر مسئله اهمال‌کاری دانشگاهی کمک کنند. از آنجا که در پژوهش‌های کیفی، اعتبار داده‌ها براساس عمق و غنای اطلاعات گردآوری شده و نه صرفاً حجم نمونه ارزیابی می‌شود، به منظور انتخاب نمونه مورد نظر از روش نمونه‌گیری هدفمند (مراجعه به افرادی که واجد شرایط هستند)، استفاده شد. هم‌چنین تلاش شد تنوع لازم در نمونه‌گیری لحاظ شود و نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. در اینجا با انجام ۱۵ مصاحبه نیمه ساختاریافته با اعضای هیئت علمی دانشگاه، که به طور متوسط هر مصاحبه حدود ۵۰ دقیقه به طول انجامید، اشباع نظری حاصل شد؛ اشباع نظری به این معنی است که هیچ داده جدیدی پیدا نشده است که محقق به وسیله آن بتواند ویژگی‌های مقوله را توسعه دهد. لازم به ذکر است که در این پژوهش شامل ۷ نفر استادیار و ۸ نفر دانشیار مشارکت داشتند که ۶ نفر در زمان مصاحبه سمت معاون آموزشی یا مدیر گروه را برعهده داشتند. سابقه تدریس دانشگاهی ۸ نفر از مشارکت‌کنندگان بیش از ۱۰ سال می‌باشد. این امر به غنای مصاحبه‌های انجام شده افزوده است. انتخاب اساتید از دانشکده‌های مختلف به منظور دستیابی به تنوع در دیدگاه‌ها و پوشش ابعاد گوناگون پدیده بوده است. تحلیل داده‌ها بعد از انجام نخستین مصاحبه و مشاهده آغاز می‌گردد و با استفاده از نمونه‌گیری نظری به مصاحبه و مشاهده بعدی منجر می‌شود و به همین ترتیب کار در یک چرخه تا رسیدن به اشباع نظری ادامه می‌یابد. بدین منظور ابتدا مصاحبه‌ها به صورت متن پیاده‌سازی شدند و سپس تحلیل داده‌ها در فرآیند سه مرحله‌ای، کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی دنبال شد و در نهایت مقوله‌های به دست آمده در قالب مدل پارادایمی بازنمایی شد؛ هم‌چنین اعتبار یافته‌ها با استفاده هم‌زمان از چند پژوهشگر برای تحلیل و رمزگذاری و ارزیابی توسط اعضاء حاصل شد. پایایی نتایج پژوهش نیز با مقایسه داده‌ها با رمزهای تولید شده پژوهشگران و کنترل عضو (ارجاع نتایج و تحلیل‌ها به برخی از مشارکت‌کنندگان) تأمین گردید (جدول ۱).

۳. یافته‌های پژوهش

در این بخش مدل پارادایمی و زمینه‌های شکل‌گیری اهمال‌کاری دانشجویان تحصیلات تکمیلی گزارش خواهند شد که شامل شرایط علی، بسترها، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدهای اهمال‌کاری دانشگاهی است.

جدول ۱: سیمای مشارکت‌کنندگان (نگارندگان، ۱۴۰۲).
Table 1: Participants' profile (Authors, 2023).

کد مشارکت‌کننده	جنس	سن	رشته	دانشکده	مرتبه علمی	سوابق تدریس (سال)
۱	زن	۴۲	علم اطلاعات و دانش‌شناسی	علوم تربیتی	دانشیار	۱۲
۲	مرد	۵۱	علوم تربیتی	علوم تربیتی و روان‌شناسی	دانشیار	۲۰
۳	مرد	۳۸	مدیریت	اقتصاد و علوم اجتماعی	استادیار	۵
۴	زن	۳۷	جامعه‌شناسی	اقتصاد و علوم اجتماعی	استادیار	۴
۵	زن	۵۰	روان‌شناسی	علوم تربیتی و روان‌شناسی	دانشیار	۱۸
۶	مرد	۳۸	علوم تربیتی	علوم تربیتی و روان‌شناسی	استادیار	۵
۷	زن	۳۷	کامپیوتر	ریاضی و کامپیوتر	استادیار	۴
۸	مرد	۴۷	جامعه‌شناسی	اقتصاد و علوم اجتماعی	استادیار	۱۵
۹	مرد	۴۳	زیست‌شناسی	علوم پایه	دانشیار	۱۲
۱۰	زن	-	شیمی	علوم پایه	دانشیار	۸
۱۱	مرد	-	زیست‌شناسی	علوم پایه	دانشیار	۱۱
۱۲	زن	۳۹	ادبیات فارسی	ادبیات و علوم انسانی	استادیار	۹
۱۳	مرد	۵۰	مهندسی آب	مهندسی آب	دانشیار	۲۳
۱۴	زن	۴۰	فیزیک	علوم پایه	استادیار	۴
۱۵	مرد	-	کشاورزی	کشاورزی	دانشیار	۱۸

۳-۱. شرایط علی

شرایط علی، شرایطی هستند که پدیده محوری را شکل می‌دهند؛ بنابراین بر طبق مدل پارادایم به دست آمده از داده‌های کیفی، شرایط علی مربوط به پدیده اهمال‌کاری دانشگاهی دانشجویان عبارتند از: ناتوانی دانشی (فقر دانش علمی)، ناتوانی پژوهشی، ناکارآمدی سیستم دانشگاهی، بازار کار و فرصت‌های شغلی است.

۳-۱-۱. ناتوانی دانشی دانشجوی (فقر دانش علمی)

هر رشته علمی دارای یک نظام مفهومی است و به مطالعه مهارت‌ها و نگرش‌های معینی می‌پردازد؛ بنابراین فراگیران باید مهارت‌ها و نگرش‌های لازم جهت مطالعه بهتر آن علم را به دست آورند، در غیر این صورت در مطالعه بعدی با مشکل مواجه می‌شوند. «پیروزان» عملکرد ضعیف دانشجویان در دانشگاه را با ناآمدگی آن‌ها برای تحصیلات در نظام آموزش عالی مرتبط دانسته است (پیروزان، ۱۴۰۰: ۱۱-۱۰). طبق تفاسیر مشارکت‌کنندگان یکی از مشکلات دانشجویانی که دچار اهمال‌کاری در دوره تحصیلی می‌شوند، ناتوانی دانشی است که دربرگیرنده ضعف خوانش دانشگاهی (ضعف مطالعه علمی و منبع خوانی) و عدم استنباط و تحلیل علمی (ناتوانی در درک، تفکر انتقادی و نتیجه‌گیری) است. مشارکت‌کننده شماره ۴ اظهار می‌دارد: «به دانشجوی می‌گیم برو کتاب بخون، می‌گه استاد کتاب! حاضر نیست بره کتاب بخونه، جزوه می‌خواد. دانشجوی دکتری ما درباره یک نظری پرداز چند تا کتاب می‌خونه؟» مشارکت‌کننده شماره ۱۰ بیان می‌دارد: «دانشجویی که با اهدافی مثل سرگرمی، گرفتن ارتقای شغلی وارد این مقطع شده، هدف اصلیش علم نبوده؛ دیگه کشش اون مقطع رو نداره». مشارکت‌کننده شماره ۲ بیان می‌دارد: «وقتی میرم سر کلاس، از دانشجو دوس کارشناسی و کارشناسی ارشد را می‌پرسم، بلد نیستن. صفر صفرن. صفر مطلق. الفبای روش تحقیق رو بلد نیستند. من ناچارم مجدد از صفر شروع کنم. خب این پیشرفتی توی علمش هم حاصل نمی‌شه».

۳-۱-۲. ناتوانی پژوهشی (دانشجو)

ناتوانی پژوهشی یکی دیگر از مشکلاتی است که دانشجوی تحصیلات تکمیلی با آن روبه‌رو است و به معنای عدم تسلط بر روش‌های تحقیقاتی، ضعف در فرآیند پژوهش (عدم توانایی آن‌ها در انجام پژوهش‌های علمی) و ناتوانی در تولید دانش (تحلیل داده‌ها و گزارش دهی مناسب) است.

در این زمینه مشارکت‌کننده شماره ۶، اهمال‌کاری دانشجویان تحصیلات تکمیلی را عمدتاً در عرصه پژوهشی و ندانم‌کاری دانشجو در انتخاب موضوع و طرح تحقیق می‌داند:

«اهمال کاری از اونجایی شروع می‌شه که باید از فاز آموزشی وارد فاز پژوهشی بشن و حالا باید دنبال کلیات و عنوان بگردن و به نوشتن پروپوزال بپردازن». در همین رابطه، مشارکت‌کننده شماره ۵ می‌گوید: «این دانشجویان حتی فصل‌بندی پایان‌نامه رو هم نمی‌دونیم. خب پاشین اقلاً چند تا پایان‌نامه تو کتابخونه ورق بزنیند. ببینید چه شکلیه.»

۳-۱-۳. ناکارآمدی سیستم دانشگاهی

فرآیند تربیت کنشگر دانشگاهی به میزان زیادی به ساختار و رویه‌های حاکم بر دانشگاه وابسته است. بخش عمده‌ای از نهادینه‌شدن ارزش‌های علمی در محیط دانشگاهی، تحت تأثیر ساختارهای آموزشی و پژوهشی آن شکل می‌گیرد؛ بنابراین یکی از مسائلی که در زمینه اهمال کاری دانشجویان نقش دارد، ناتوانی علمی نظام دانشگاهی است. این ناتوانی را می‌توان در شاخص‌های چندگانه مورد تأمل قرار داد: ضعف مکانیزم‌های سیستم جذب دانشجویان، مدیریت و قوانین آموزشی ناکارآمد، ضعف ارتباط مؤثر دانشگاه با صنعت و جامعه، فقدان آموزش‌های توجیهی.

- ضعف مکانیزم‌های سیستم جذب دانشجویان

بخشی از مشکل نظام‌گزینش دانشجویان به سیاست‌های افزایش کمی و کاهش سطح تراز علمی در پذیرش دانشگاه و عدم توجه به نرخ اشتغال فارغ‌التحصیلان اشاره دارد. مشارکت‌کننده شماره ۲: «استانداردهای ورود دانشجویان به دانشگاه از جمله تحصیلات تکمیلی چندان قوی نیست؛ یعنی الان شما خیلی راحت کافیه بری توی کنکور شرکت کنی و به نظر من اگر برگه‌تون رو سفید بدید که نمره منفی به اصطلاح نگیری، به جایی قبول میشی. این قدر راحت!» مشارکت‌کننده شماره ۱: «اگر رشته‌ای فارغ‌التحصیلش وارد بازار کار نمی‌شوند، چرا باید این قدر ارشد و دکترا بگیره.»

- مدیریت و قوانین آموزشی ناکارآمد

مدیریت و قوانین آموزشی، به عنوان یکی از ارکان اصلی نظام دانشگاهی، نقش مهمی در شکل‌دهی به رفتارهای تحصیلی دانشجویان ایفا می‌کند؛ با این حال، ناکارآمدی در این حوزه می‌تواند منجر به تقویت اهمال کاری شود.

مشارکت‌کننده شماره ۱ می‌گوید: «به نظر می‌یاد یک سردرگمی، به اصطلاح عامیانه یک بلوشویی راه‌افتاده توی نظام آموزش عالی و این نیازمند بازنگری اساسی در نظام آموزشیه. این نسل، نسل متفاوتی هستند باید ویژگی‌های این نسل را شناخت و مدلی برای اون‌ها ارائه بشه و اگر این بازنگری‌ها اتفاق نیفته؛ از سرفصل‌های درس‌ها بگیر تا آئین‌نامه‌ها

جدول ۲: مقوله ناکارآمدی سیستم دانشگاهی و کدهای مرتبط با آن (نگارندگان، ۱۴۰۲).

Table 2: The category of inefficiency in the university system and its related codes (Authors, 2023).

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای خام (اولیه)
ناکارآمدی سیستم دانشگاهی	ضعف مکانیزم‌های جذب	ضعیف و کمی بودن استانداردهای ورود دانشجو به دانشگاه، عدم تناسب بین جذب دانشجو و نیاز بازار کار، در اولویت نبودن دانشگاه شهید چمران برای دانشجویان رتبه‌های برتر، مسابقه دانشگاه‌ها در پذیرش دانشجو، نگاه مشتری مدارانه به دانشجو.
	مدیریت و قوانین آموزشی ناکارآمد	کاهش طول دوره آموزشی، فقدان ساختارهای فرصت‌ساز آموزشی، خلاصه شدن صلاحیت علمی در نمره و چاپ مقاله، فراهم بودن مسیر گرفتن مدرک برای دانشجویان اهمال کار برای سالیان متمادی. نگاه ضربتی و سریع در انجام تغییرات آموزشی، ثابت ماندن محتوا و سرفصل دروس علیرغم تغییرات سریع جامعه، نارسا بودن سرفصل‌های آموزشی، اجرای ناقص قوانین ابلاغ شده، عدم استفاده از ظرفیت دانشجو تحصیلات تکمیلی، ندادن فرصت ابراز وجود به دانشجو دکتری.
	ضعف ارتباط مؤثر دانشگاه با صنعت و جامعه	عدم شفافیت در طرح‌ها و مطالعات مرتبط با صنعت، متقاضی نبودن صنعت برای خدمات دانشگاهی، محدودیت دسترسی اساتید و دانشجویان به شرکت‌های دانش‌بنیان و مراکز صنعتی، کمبود بودجه و ساختار نامناسب پژوهشکده‌ها، ضعف در همکاری حرفه‌ای میان نهادهای مجری، غفلت از رسالت اجتماعی دانشگاه در ارتقای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه، کم‌رنگ بودن ارزش‌های علمی در جامعه به دلیل جابه‌جایی ارزش‌ها، غفلت از رویکردهای آینده‌پژوهی.
فقدان آموزش‌های توجیهی	عدم اطلاع‌رسانی کافی در مورد آئین‌نامه‌ها و مقررات آموزشی هر مقطع تحصیلی، ناآگاهی دانشجویان از فرآیندهای اداری، آموزشی و پژوهشی. عدم تأثیرگذاری کافی همایش‌ها، کنگره‌ها، و سمینارها در ارتقای مسئولیت‌پذیری دانشجویان، نبود پیوست فرهنگی-آموزشی در برنامه‌های دانشگاهی برای تأثیر بر رفتارهای تحصیلی ضعف در تبیین ارتباط میان برنامه‌های فرهنگی و اهداف آموزشی.	

و شیوه‌های آموزشی، به شدت نظام آموزشی آسیب می‌بیند. «مشارکت‌کننده شماره ۲ به ضعف آئین‌نامه‌ها اشاره کرد و گفت: «طول دوره رسمی کارشناسی ارشد دو سال است، اما

دانشجویان با تأخیرهای طولانی، بدون الزام به رعایت استانداردها، از طریق پرداخت شهریه و کمیسیون موارد خاص دانشگاه تحصیل خود را ادامه می‌دهد. این سیستم فاقد ساختارهای بازدارنده قوی است که دانشجوی متوجه بشه که من باید در محدوده زمانی مشخص با یک استانداردهای مشخصی گواهی صلاحیت پایان دوره را بگیرم.» مشارکت‌کننده شماره ۳، چنین می‌گوید: «دانشجو محصول و برند یک دانشگاه است. اگر دانشگاه برنامه‌هاش مشخص و برنامه‌ریزی شده باشه، فضای آکادمیک می‌تونه یک فرد توانمند برای جامعه پرورش بده. شخصیتی که توانمندی‌های خودش رو میشناسه به هر جا بره می‌گن ایشون دانشجوی فلان دانشگاهه، با این سیستم و مدل داره کار می‌کنه، دوره‌های مختلفی رو دیده. خود این برند می‌تونه روی پذیرش دانشجوی ما مؤثر باشه. به خود دانشجو هم اعتماد به نفس می‌ده.»

- ضعف ارتباط مؤثر دانشگاه با صنعت و جامعه

ارتباط با صنعت، محیط پیرامون و حساسیت به زمینه و تحولات آن یکی از ویژگی‌های کلیدی دانشگاه کارآفرین است. حساسیت به تحولات جامعه و بی‌تفاوت نبودن، می‌تواند برای دانشگاه و مأموریت آن نیز مفید و مؤثر باشد و تابعی از منطق بازی‌های بُرد-بُرد است. مفاهیمی مانند عدم مهارت و تجربه کاری به دلیل فاصله بین دانشگاه و صنعت، نامشخص بودن رسالت هر رشته در ارتباط با صنعت، عدم پذیرش اساتید توسط صنعت، وجود مافیا، عدم شفافیت برنامه‌ها و چگونگی سنجش عملکرد، از جمله دغدغه‌هایی هستند که اساتید مشارکت‌کننده در پژوهش مطرح کرده‌اند. این مشکلات می‌توانند منجر به کاهش درک هدفمندی تحصیلی، غیرکاربردی دانستن رشته تحصیلی و کاهش انگیزه و برنامه‌ریزی دانشجویان شوند، که در نهایت آن‌ها را به سمت اهمال‌کاری سوق می‌دهد. مشارکت‌کننده شماره ۱ می‌گوید: «وزارت علوم باید مأموریت هر رشته‌ای رو مشخص کنه و مأموریت هرچه که هست صنایع تو را بپذیرند. صنعت باید کارش رو بیاره من دانشگاهی حل کنم.» در زمینه ارتباط با صنعت مشارکت‌کننده شماره ۱۰ می‌گوید: «در زمینه ارتباط با صنعت من استاد هنوز موفق به همکاری با این مراکز نشدم، چه برسه به دانشجویهام.»

- فقدان آموزش‌های توجیهی

آموزش و آگاهی دادن به دانشجویان درباره قوانین و مقررات، بخش مهمی از برنامه تحصیلی می‌باشد. با آگاهی و پیروی از قوانین، دانشجویان می‌توانند به‌طور آگاهانه از فرصت‌های تحصیلی استفاده کنند و به‌طور کلی از تحصیلات بهتری بهره‌مند شوند. از مزایای شناخت قوانین، پیشگیری از بروز مشکلات قانونی می‌باشد. عدم شناخت دانشجو

از قوانین و مقررات، او را با مشکلاتی مانند تأخیر در تحصیلات، لغو تحصیل، پرداخت جریمه و احتمالاً از دست دادن فرصت‌های آینده روبه‌رو می‌کند.

دانشیار گروه روان‌شناسی (مشارکت‌کننده شماره ۵)، در این باره می‌گوید: «دانشجوی ارشد گاهی تو فضایی دوران کارشناسی موندن تصویر روشنی از فعالیت‌های دوران تحصیلات تکمیلی ندارند. ولی آیین‌نامه‌ها رو دقیق نمی‌دونن کار با سامانه rms و ثبت مقاله و این‌ها.» مشارکت‌کننده شماره ۸ می‌گوید: «خیلی از دانشجویان ما اصلاً قوانین آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها اصلاً نخوندن، حتی یک بار. ما برای هر دوره یک شیوه‌نامه داریم؛ مثلاً شیوه‌نامه دوره دکترا، شیوه‌نامه دوره ارشد و یک آیین‌نامه وزارتت داریم. من فکر می‌کنم که خوشبینانه ۹۰، ۸۰٪ از دانشجویان ما اصلاً این آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌ها را ندیدن. این‌که فرآیندی که دانشجو باید در این دوره طی کنه چیه؟»

۳-۱-۴. بازار کار و فرصت‌های شغلی

بازار کار و فرصت‌های شغلی به طور قابل توجهی بر رفتارهای تحصیلی و میزان اهمال‌کاری دانشجویان تأثیر می‌گذارد. وجود فرصت‌های شغلی مناسب می‌تواند انگیزه دانشجویان را برای انجام وظایف تحصیلی افزایش دهد؛ به عبارت دیگر، دانشجویانی که بازار کار را امیدوارکننده می‌بینند، معمولاً با انگیزه بیشتری به تحصیل پرداخته و از اهمال‌کاری دوری می‌کنند. در مقابل درواقع، دانشجویانی که احساس می‌کنند فرصت‌های شغلی محدودی دارند، ممکن است به دلیل ترس از عدم موفقیت و دنبال کردن فعالیت‌های اقتصادی، به اهمال‌کاری در وظایف تحصیلی روی آورند.

مشارکت‌کننده شماره ۵: «چون فرصت‌های شغلی توی جامعه ما هم خیلی کمه و هر جا گیرت اومد باید دو دستی بقاپی. اونو ترجیح می‌ده به درس ترجیح می‌ده که شغلش رو بچسبه. من خودم هم باشم دانشجو بگه شغل یا درس؟ من می‌گم شغلت.» مشارکت‌کننده شماره ۱۰: «در یک جامعه‌ای که اکثر دانشجویهای ما دغدغه مالی دارند، من چقدر می‌تونم این‌ها رو بیارم به سمت کاری که به زور درش قرار گرفته! وقتی نمی‌تونه خوادش رو ساپورت کنه، مجبوره بره سر کار و منبع مالی نداره، من چه کار کنم؟ آیا می‌تونم مجبورش کنم بگم حق نداری سر کار بری! اگر کم کوتاه پیام، هیچی دیگه دانشجو ضعیف میاد بالا.»

۳-۲. بسترها

اتخاذ و توسعه راهبردهای مربوط به پدیده اهمال‌کاری، بستگی به زمینه‌ای دارد که پدیده در آن رخ داده است که این زمینه را بستر حاکم می‌نامند. در این پژوهش بسترهای

شناسایی شده عبارتند از: ماهیت رشته‌های دانشگاهی، تعدد نقش، آموزش حضوری یا مجازی، کمبود تجهیزات علمی و پژوهشی.

۳-۲-۱. ماهیت رشته‌های دانشگاهی (در حوزه علوم انسانی و علوم پایه)

به طور خاص، رشته‌های علوم پایه و کاربردی نیاز به هزینه‌های بیشتری برای جمع‌آوری داده، تجهیزات و تحلیل داده‌ها دارد، در مقابل تحقیقات علوم انسانی نیاز به شبکه‌های اجتماعی مرتبط با پژوهش و نیز دسترسی به امکانات تخصصی و پایگاه‌های داده‌های علمی برای دسترسی به جدیدترین تحقیقات دارند. هر رشته‌ای شیوه تفکر، مجموعه‌ای از متون، روش‌های پژوهش، جهت‌گیری آموزشی و پژوهشی و معیارهای اعتبار خاص خود را دارد (همتی، ۱۳۹۶: ۲۴۱). در این باره مشارکت‌کننده شماره ۱۱ می‌گوید: «اهمال‌کاری به ماهیت رشته برمی‌گردد. رشته ما به گونه‌ای هست که در فرآیند پژوهش عوامل زیادی ممکن است باعث تأخیر در دستیابی به نتایج شود. حتی تعویض پروپوزال رو هم داریم. ممکن است اطلاعات جمع‌آوری شده توسط دانشجو زنده نمانند یا نمونه‌هایی را که قرار بر جمع‌آوری آن‌ها بود پیدا نشوند؛ بنابراین این جا تعمدی در کار نیست.»

۳-۲-۲. تعدد نقش

یکی از مسائل مهمی که منجر به اهمال‌کاری دانشجویان می‌شود داشتن تعدد نقش و انتظارات نقشی متفاوت است. که می‌تواند منجر به تعارض در نقش، ایجاد تنش و عدم توانایی در مدیریت زمان شود؛ به عنوان مثال، دانشجویانی که هم‌زمان مسئولیت‌های خانوادگی دارند یا شاغل هستند، ممکن است نتوانند زمان کافی را برای تحصیل اختصاص دهند و در نتیجه، به تعویق انداختن وظایف تحصیلی روی آورند. مشارکت‌کننده شماره ۱: «چندشغله بودن خانم‌ها هم باعث می‌شه که دروس دکتری براشون خیلی سنگینی کنه. داریم خانم‌هایی که متأهلن بچه دارن. چند مسئولیتی بودن خانم‌ها باعث شد که کار رو کندتر جلو ببرن نه این‌که رهاش کنند.» مشارکت‌کننده شماره ۱-۵: «یکی از آقایون بعد اومدن به دکتری، مسئولیت بهش دادن و همین مسئولیت زمینش زد. چون دیگه اصلاً وقت سر خاروندن نداشت. ایشون هم آزمون جامع رو داد. یه مقدار اول روی موضوع موند، تا توافق شد و دیگه اصلاً کار انجام نداد.»

۳-۲-۳. حضوری یا مجازی شدن آموزش

در دوران شیوع کووید-۱۹، مجازی شدن آموزش به یک ضرورت تبدیل شد، آموزش مجازی در این دوران به شدت بر رفتارهای تحصیلی دانشجویان تأثیر گذاشت و مسائلی

مانند اهمال کاری را تشدید کرد. مشارکت‌کننده شماره ۹ بیان می‌کند: «کرونا و مجازی شدن آموزش آسیب زیادی زد. این یک واقعیت غیرقابل انکار بود که کم‌کاری‌هایی نیز وجود داشت. اما پس از این دوره، دانشجویان هنوز در همان فاز باقی مانده‌اند؛ یعنی انتظار دارند کلاس‌ها مجازی باشد و نیایند. کنترل بر روی حضور دانشجویان در سیستم آنلاین دشوار بود.» مشارکت‌کننده شماره ۱-۱۰ در این زمینه می‌گوید: «پس از بازگشایی دانشگاه‌ها به صورت حضوری، دانشجویان با مشکلات زیادی مواجه شدند. آن‌ها با فضای کلاس‌های حضوری ناآشنا بودند و از کار بازمی‌ماندند. برگزاری آزمون‌هایی که پیش‌تر به صورت مجازی انجام می‌شد، برای‌شان دشوار بود؛ اگرچه به دلیل دو سال آموزش مجازی، سطح دانش آن‌ها کمی کاهش یافته بود، اما اکنون وضعیت بهبود یافته است.»

۳-۲-۴. کمبود تجهیزات علمی و پژوهشی

کمبود بودجه می‌تواند یک عامل مهم در قصد و خاتمه واقعی مطالعات فرد باشد. یکی از مشکلات مهم در امر پژوهش، به‌ویژه در حوزه علوم تجربی که باعث تأخیر در انجام پروژه‌های دانشجویی می‌شود؛ دسترسی به دستگاه‌ها، وسایل و مواد آزمایشگاهی است که نگرانی‌های زیادی را برای اساتید و دانشجویان ایجاد کرده است. مشارکت‌کننده شماره ۱۱ در مورد عدم وجود دستگاه‌های آنالیز داده در محیط دانشگاه می‌گوید: «به علت نبود امکانات آزمایشگاهی خصوصاً دستگاه‌ها، آنالیز را شرکت‌های دیگر انجام می‌دهند اینجا هم فرصت دانشجوی سوخت می‌شود، بعد از سه ماه توقف، ممکن است نتیجه نگیرد. دانشجوی نیاز به مواد و امکانات دارد.» مشارکت‌کننده شماره ۷ نیز بر اهمیت همگام بودن دانشگاه با تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی روز تأکید می‌کند و در این باره می‌گوید: «هرچه تکنولوژی در خدمت دسترسی هرچه بهتر دانشجوی به منابع علمی باشه، احتمال اهمال کاری دانشجوی کمتر می‌شود.»

۳-۳. شرایط مداخله‌گر

این شرایط به استراتژی‌های کنش/تعامل مرتبط با یک پدیده مربوط می‌شود و موجب تسهیل یا محدودیت راهبردهایی می‌شوند که در درون یک زمینه خاص قرار دارند (نوغانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۳). این شرایط در مدل پارادایمی عبارتند از: حمایت خانوادگی، الگوهای میان‌برزن، باورهای اجتماعی، بیگانگی دانشگاهی استناد.

۳-۳-۱. حمایت خانوادگی

خاستگاه خانوادگی نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای تحصیلی دانشجویان ایفا می‌کند.

الگوهای ارتباطی خانواده و نوع حمایت‌های عاطفی و مالی ازسوی والدین، می‌تواند بر میزان اهمال‌کاری دانشجویان تأثیرگذار باشد.

مشارکت‌کننده شماره ۷ می‌گوید: «خانواده هم یک عامل فرهنگی، این‌که خانواده چه میزان برای علم‌آموزی و کسب دانش اهمیت قائل هست، سطح مطالعه خانواده در چه حدی است، که متأسفانه سطح فرهنگی خانواده‌های دانشجویان ما در اهواز به میزان قابل توجهی پایین هست و فقط دنبال این هستند که مدرکی گرفته بشه و به دنبال اون بتونن شغل پر درآمدی را از آن خودشون کنن». مشارکت‌کننده شماره ۶: «یک‌سری حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی که تا یک سنی از دخترها می‌شه، اما از پسرها نمی‌شه، دخترها نمی‌شه. این به خاطر جنسیت و عقاید فرهنگی».

۳-۳-۲. وجود الگوهای میان‌برزن

وجود الگوهای میان‌برزن معطوف به یادگیری اجتماعی رفتارهای منحرفانه در فضای دانشگاهی است و اشاره به مشاهده و کاربست انواع ترفندها و فشارها توسط دانشجو برای رسیدن به اهداف مدنظر خود که عموماً نمره و فارغ‌التحصیلی است، دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت وجود الگوهای انحرافی در زیست‌جهان دانشجویی، می‌تواند برای افراد دیگر، شرایطی را برای تکرار آن الگوها ایجاد کند و درنهایت منجر به تنزل سطح علمی کلیه دانشجویان می‌گردد.

مشارکت‌کننده شماره ۲ بیان می‌دارد: «دانشجویان سر کلاس درس وقتی یک هم‌کلاس زرنگی می‌بینند به نوعی بایکتش می‌کنند. و اون‌رو وادار می‌کنند مثل خودشون بشه. به جای این‌که مثل اون پیشرفت کنند اون‌رو استحاله می‌کنن». مشارکت‌کننده شماره ۴ می‌گوید: «اساتید خیلی وقت‌ها از کم‌کاری‌های علمی چشم‌پوشی می‌کنند. این تو گروه عرف می‌شه و سطح توقعات دانشجویان دیگه رو می‌بره بالا».

۳-۳-۳. باورهای اجتماعی

کلیشه‌های اجتماعی باورهای ادراک شده‌ای هستند که در فضای سازمانی و جامعه به طور کلی پذیرفته شده‌اند و در رفتار و تصمیم‌گیری افراد تأثیرگذارند. «ایوان ایلچ»^{۲۱} در نگاه انتقادی خود به مدرسه بیان می‌دارد که وجود مدارس حاوی این پیام است که صادرکننده مدارکی است که نقش مجوز برای نیل به موقعیت‌های پایگاهی بالا را ایفا می‌کنند. این امر پیوند بین مدارک تحصیلی و پایگاه شغلی را برجسته می‌کند و به جای رشد شناختی و عقلانیت، حس استقلال فکری را از بین می‌برد؛ بدین ترتیب، پیوند نزدیک بین میزان تحصیلات و پایگاه شغلی بیان‌کننده عقلانی‌تر و شایسته‌تر شدن جامعه نیست، بلکه

نشان‌دهنده این باور غلط است که آموزش و پرورش رسمی مترادف با تعلیم و تربیت است و این‌که مدرک ملاک و معیار شایستگی نیست (شارع‌پور، ۱۳۸۵: ۶۷-۶۶)؛ از جمله باورهای قالبی استخراج‌شده در اینجا که مورد اشاره اکثر مشارکت‌کنندگان است، رواج مدرک‌گرایی به جای کفایت علمی، گره خوردن پست‌های مدیریتی به مدرک تحصیلات تکمیلی، فرهنگ نگاه ابزاری به علم است.

مشارکت‌کننده شماره ۲ می‌گوید: «فردا هم بخواد بره تو جامعه خیلی روی این نمره ۱۹ یا ۱۲، نمی‌تونه مانور بده. مدرکه مهمه. از کجا هم گرفتی مهم نیست. استاد راهنمات هم مهم نیست. مهم اینه که شما یک فوق‌لیسانسی داری که اگه پارتی هم داشتی میری یک جایی شاغل میشی. تو آزمون‌های استخدامی هم مهم صلاحیت عمومی، صلاحیت علمی در اولویت نیست. اخیراً استخدام‌های آموزش و پرورش گویای همه‌چیزه. مشارکت‌کننده شماره ۱ می‌گوید: «یه نفر دانشجو داشتیم که اومد بهم گفت که ما دور و برمون درس خونده زیاد داریم، همه می‌گن ما اشتباه کردیم درس خوندم! تو مسائل اولیه زندگیشون، موندن. استاد من برای چی باید انگیزه داشته باشم. خاله‌ام الان استاد دانشگاه، زندگی آن چنانی نداره. هرکه می‌بینم درس خونده می‌گه اشتباه کردیم. نگاه جامعه و افرادی که دور و برشان می‌بینند، مسیر درس خواندن آن‌ها را خیلی تحت‌تأثیر قرار میده.»

۳-۳-۴. بیگانگی دانشگاهی استاد

بیگانگی دانشگاهی اساتید نه تنها بر سبک و شیوه تدریس تأثیر می‌گذارد، بلکه نقش مهمی در تعیین نگرش آن‌ها نسبت به رفتارهای اهمال‌کارانه دانشجویان دارد. علاقمندی اساتید به فعالیت‌های دانشگاهی می‌تواند بهبود علمی دانشجویان را تسهیل کند (قانع‌راد، ۱۳۸۵: ۱۰). بیگانگی دانشگاهی استاد شامل سه مقوله اصلی است: بیگانگی از خود، بیگانگی از کار و محصولات علمی، و بیگانگی از همکاران علمی و اداری. براساس مصاحبه‌ها، بیگانگی استاد از خود به دو شکل قابل مشاهده است؛ سطحی بودن وابستگی و تعلق علمی استاد و احساس استیصال و بی‌قدرتی. در این موارد، استاد با آن‌چه که قبلاً برایش مهم بوده و همسان‌پنداری می‌کرده، اکنون احساس بیگانگی می‌کند. اگرچه استاد در این سمت مشغول به کار است، اما فعالیت‌های دانشگاهی برایش به دل‌مشغولی و سرگرمی تبدیل شده و معنای واقعی خود را از دست داده‌اند، که درنهایت او را از خودش بیگانه کرده است (یگی، ۱۳۹۵: ۲۱۰). مشارکت‌کننده شماره ۶ می‌گوید: «استاد هیچ ذهنیتی نداره، حوزه علاقه‌مندی نداره، براش فرقی هم نمی‌کنه». مشارکت‌کننده شماره ۱: «خیلی از همکاران رشته خودم که اصلاً به روز نیستند. استادی که همون حرف‌های ۲۰ سال پیش که درمورد کسب‌وکار می‌زده رو به دانشجو می‌گه،... استاداها باید خودشون رو به روز کنند». در فرآیند بیگانگی، استاد

حتی از کم‌وکیف فعالیت‌های دانشگاهی‌اش (محصول) جدا و بی‌تفاوت می‌شود و دیگر برایش مهم نیست که دانشجو فعالیت‌ها را به چه نحوی انجام می‌دهد. مشارکت‌کننده شماره ۴: «... دانشجو هم برای رفع تکلیف چهار تا مقاله رو سرچ می‌کنه، کپی پیست می‌کنه. می‌گه بفرما استاد. منم نگاهش نمی‌کنم، فردا هم یک نمره بهش میدم و تمام».

۳-۴. استراتژی‌ها

استراتژی‌ها در واقع کنش‌هایی هستند که در پاسخ به مقوله مرکزی صورت می‌گیرند. براساس مصاحبه‌های انجام‌شده کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شوند، به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند؛ راهبرد منفعلانه (رها سازانه) و راهبردهای فعالانه. راهبردهای فعالانه خود به دو بخش راهبردهای انطباقی و فرصت‌های غیرمشروع تقسیم می‌شوند. در ادامه، به بررسی هر یک از این راهبردها پرداخته خواهد شد.

۳-۴-۱. راهبرد منفعلانه (رها سازانه)

در این راهبرد، دانشجو بدون انجام هیچ اقدام مؤثری برای جبران اهمال‌کاری، وضعیت را به حال خود رها می‌کند و از پیگیری تکالیف و وظایف دانشگاهی اجتناب می‌ورزد. این رفتار نشان‌دهنده نوعی تسلیم یا بی‌تفاوتی نسبت به پیامدهای اهمال‌کاری است. مشارکت‌کننده شماره ۳ می‌گوید: «دانشجویی که هدفش علم نیست یه جورایی سردرگمه. نهایتاً یک جورایی کج‌دار و مریض ادامه می‌ده تا بالآخره مدرکش رو بگیره. ممکنه وسط راه هم یا ازدواج کنه یا شغلی پیدا کنه و دیگه ادامه نده». مشارکت‌کننده شماره ۸ می‌گوید: «دانشجویی که حضور منظم و پیگیری نداره معمولاً اُفت عملکرد تحصیلی پیدا می‌کنه، حتی به جلسه دفاع نمی‌رسه. و درنهایت کارش به ترک تحصیل می‌کشه. اخیراً هم نامه‌های اخراجی زیاد شده».

۳-۴-۲. راهبرد فعالانه

به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌شود که به منظور مواجهه با چالش‌ها و فرصت‌ها به کار گرفته می‌شوند؛ که در این مدل استراتژی‌های فعالانه شامل دو راهبرد انطباقی و فرصت‌های نامشروع می‌شود.

- **راهبرد انطباقی:** این راهبرد زمانی اتخاذ می‌شود که دانشجو پس از دریافت تذکرات از سوی اساتید یا آگاهی از عقب‌افتادگی خود در فرآیند تحصیل، تلاش می‌کند تا کوتاهی‌ها و تأخیرهای پیشین را جبران کند. در این حالت، دانشجو با اتخاذ رویکردی فعال به انجام وظایف عقب‌افتاده پرداخته و برای هماهنگی مجدد با روند تحصیلی اقدام می‌کند.

مشارکت‌کننده شماره ۱ می‌گوید: «اکثر دانشجویان کم‌کار، بی‌انگیزه‌اند. معمولاً استاد با دادن انگیزه و امیدواری به آن‌ها و درگیرکردن آن‌ها در مسائل علمی بعد از یک مدت دوباره به کار برمی‌گردند.» مشارکت‌کننده شماره ۱۰ می‌گوید: «دانشجوم به خاطر مشکلات یکسالی در کارش وقفه افتاده بود، اما بعد اون برگشت و تمام تلاش خودش رو کرد و پایان نامه خوبی هم ارائه داد.»

- راهبرد فرصت‌های نامشروع: این راهبرد شامل استفاده از روش‌های غیراخلاقی یا غیرقانونی برای جبران عقب‌ماندگی‌ها است. نمونه‌هایی از این رفتارها عبارتند از: خرید مقالات و پایان‌نامه‌ها، کپی‌برداری و استفاده غیرمجاز از کار دیگران، لابی و التماس به اساتید برای تخفیف یا مساعدت، و در برخی موارد، ارائه امتیازات پژوهشی به اساتید در قالب نوعی باج‌دهی.

مشارکت‌کننده شماره ۹ می‌گوید: «یه عده هستند فقط اومدن تموم کنن و برن. برای رفتن اومدن نه کار علمی. اکثراً هم موفق می‌شن آن قدر این پروسه رو طولانی می‌کنن که استاد راهنما و سیستم رو خسته می‌کنن، این قدر هی تمدید می‌کنن تا استاد راهنما طرح می‌کند بیا یه چیز رو بگذرون و برو تمامش کن.» مشارکت‌کننده شماره ۲ می‌گوید: «دانشجو بعد چند سال بازگشت به تحصیل می‌گیره بعدم خواهش و تمنا و پای بچه و خونواده رو می‌کشه وسط، اساتید هم قبول دارن که ایشون نمی‌تونه، ولی باز دلشون نمیاد نون‌بری کنن، می‌گن یه نمره بدیم بره.» مشارکت‌کننده شماره ۳: «رواج قوانین کمیت‌گرایانه باعث می‌شه که دانشجویان پناه ببرن به خرید پایان‌نامه و مقاله.»

۳-۵. پیامدها

خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها می‌باشد که در این پژوهش عبارتند از:

۳-۵-۱. تضعیف اعتبار علمی و اخلاق حرفه‌ای

اهمال‌کاری تحصیلی با تأثیرگذاری بر روند توسعه علمی و اخلاق حرفه‌ای، کارکردهای اصلی دانشگاه را مختل می‌کند. به جای این‌که دانشگاه به عنوان نهادی برای تولید دانش و تربیت شهروندان آگاه عمل کند، صرفاً به مکانی برای صدور مدارک تبدیل می‌شود. در این شرایط، یادگیری واقعی از اولویت خارج شده و چرخه‌ای منفی در تولید دانش شکل می‌گیرد. استفاده از روش‌های غیراخلاقی مانند خرید مقاله و پایان‌نامه یا ارائه کارهای فاقد ارزش علمی، اعتبار مدارک دانشگاهی و جایگاه علمی را کاهش می‌دهد و گسترش این روش‌ها منجر به رواج بی‌اخلاقی علمی و در مواردی کاهش انگیزه سایر دانشجویان می‌شود.

مشارکت‌کننده شماره ۷ می‌گوید: «کسانی که بدون غور کردن در مباحث علمی مدرک تحصیلات تکمیلی رو گرفتن از طریق دور زدن قانون و در تنگنا قرار دادن اساتید به هدف خود رسیده‌اند، این‌ها در حقیقت بی‌سوادانی هستند که جایگاه علم را ضعیف می‌کنند. این دانشجویان نه فقط خودشان پیشرفت نمی‌کنن، بلکه انگیزه دیگران رو هم با بی‌مسئولیتی خودشان کاهش می‌دن. جایگاه علم و دانشگاه رو توی جامعه متزلزل می‌کنن». مشارکت‌کننده شماره ۲ می‌گوید: «اگر دانشگاه بخواد با همین فرآیندهاش بره جلو، دیگه با یک مرده فرقی نداره. نه مرجعیت علمی داره و نه مشروعیت علمی، نه قدرت راهبردی داره و نه قدرت نفوذ». مشارکت‌کننده شماره ۱۰ می‌گوید: «فردی که با بنیه علمی ضعیف وارد جامعه می‌شه، مدرک داره اما مهارت نداره. این می‌تونه تأثیرات منفی بالایی روی صنعت و اجتماع داشته باشه. حتی رتبه دانشگاه رو بیاره پایین».

۳-۵-۲. تضعیف سرمایه فرهنگی جامعه

این مقوله به پیامدهای اجتماعی و فرهنگی اهمال‌کاری تحصیلی می‌پردازد. اهمال‌کاری تحصیلی تنها به افت عملکرد فردی منجر نمی‌شود، بلکه از طریق بازتولید افراد ناتوان و بی‌مهارت، ساختارهای اجتماعی را نیز تضعیف می‌کند. حضور دانشجویانی که بدون شایستگی واقعی از نظام آموزشی عبور می‌کنند، به تقویت فرهنگ حداقل‌گرایی و بازتولید ناتوانی در ساختار اجتماعی منجر می‌شود. این افراد نه تنها در موقعیت‌های شغلی عملکرد مطلوبی ندارند، بلکه به دلیل نفوذ در موقعیت‌های مدیریتی، به تضعیف نهادهای اجتماعی و اقتصادی دامن می‌زنند.

مشارکت‌کننده شماره ۹: «همین افراد ضعیفی که مدرک می‌گیرن، همین‌ها بعداً پست‌ها رو می‌گیرند. چون خودشان شدن قانون‌نویس و قانونگذار و تأثیرگذار، بهره‌وری بالا دیگه دیده نمی‌شه». مشارکت‌کننده شماره ۲: «آدمی که اهمال‌کاری تحصیلی کرده، توی کارش هم همین کار رو می‌کنه. آدمی که دور زد استانداردها رو، تو زندگیش هم می‌خواد با حداقل تلاش، حداکثر نتیجه رو بگیره». مشارکت‌کننده شماره ۱۳: «این افراد باعث می‌شن از علم فقط مدرکش باقی بمونه و بس. این چرخه تداوم پیدا می‌کنه و بازتولید ناتوان‌ها منجر به حذف تدریجی افراد توانمند می‌شه».

۳-۶. مقوله هسته: اهمال‌کاری به مثابه کنشی هدفمند

اهمال‌کاری به معنای به تعویق انداختن، به تأخیر انداختن، طولانی کردن یا متوقف کردن انجام یک کار است (ساری و فخردیانی، ۲۰۱۹). «بهرام‌پور» در کتاب از شنبه، یکی از اهمال‌کاری‌های بسیار حرفه‌ای را، خوب کار نکردن و عدم استفاده از همه توانمندی‌های

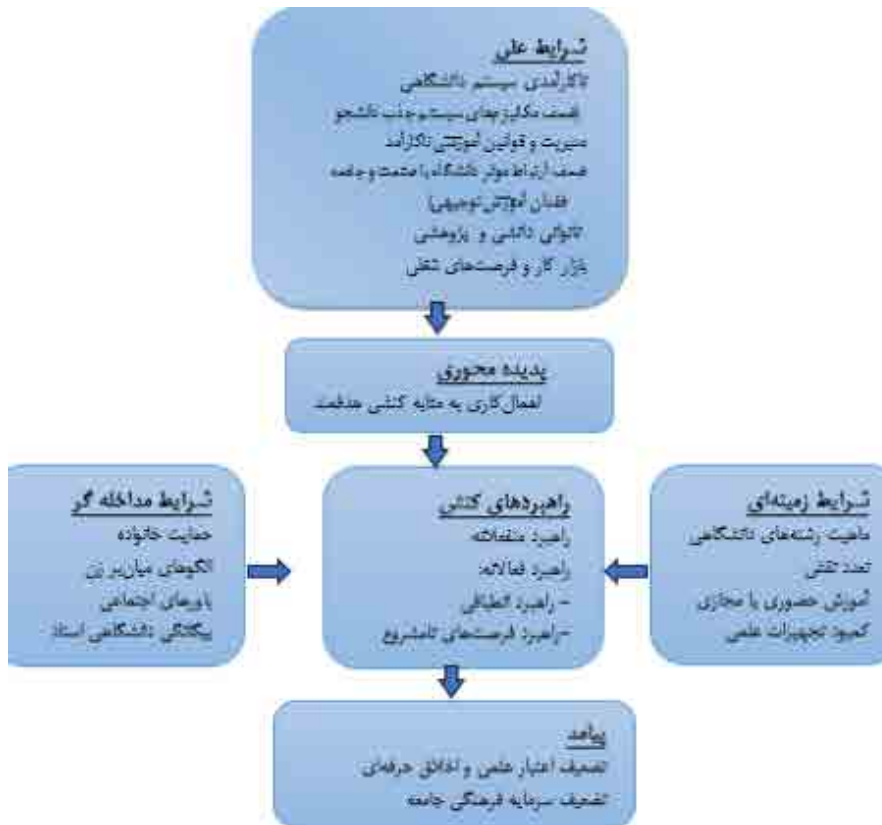
خود می‌داند (بهرام‌پور، ۱۳۹۵: ۴۵). در این پژوهش مقوله هسته «اهمال کاری به مثابه کنشی هدفمند» از طریق فرآیند کدگذاری باز، محوری و انتخابی در روش گراندد تئوری شکل می‌گیرد. در مرحله کدگذاری باز، داده‌های خام (مانند: جملات و عبارات مصاحبه‌ها) به مفاهیم اولیه تبدیل می‌شوند. در مرحله کدگذاری محوری، این مفاهیم حول محورهای اصلی سازماندهی شده و روابط بین آن‌ها کشف می‌شود. درنهایت، در مرحله کدگذاری انتخابی، مقوله هسته به عنوان مفهوم مرکزی که قادر به تبیین کل پدیده است، شناسایی و بسط داده می‌شود. اهمال کاری می‌تواند نوعی کنش هدفمند باشد. این رویکرد برخلاف تفسیرهای رایج روان‌شناختی که اهمال کاری را صرفاً ناشی از ضعف‌های فردی مانند بی‌انگیزگی یا ضعف در مدیریت زمان می‌دانند، بر معنا و هدفی که افراد در رفتار اهمال‌کارانه خود دنبال می‌کنند، تأکید دارد. از منظر جامعه‌شناسی و نظریه کنش، اهمال کاری می‌تواند پاسخی معنادار به شرایط اجتماعی، فرهنگی و سازمانی باشد. این رفتار نه تنها نتیجه‌ای از عوامل فردی، بلکه واکنشی به ساختارهای کلان و انتظارات اجتماعی است. افراد ممکن است با تأخیر در انجام وظایف، به‌طور ناخودآگاه یا آگاهانه، اهدافی نظیر حفظ کنترل شخصی، اجتناب از شکست، یا مقاومت در برابر فشارهای ساختاری را دنبال کنند. از منظر نظریه‌های ساختاری و عاملیتی، اهمال کاری به عنوان کنشی هدفمند در تقاطع ساختار و عاملیت قرار دارد. این رفتار می‌تواند به عنوان پاسخی به محدودیت‌های ساختاری (مانند: حجم بالای کار، فشار زمانی، یا ابهام در وظایف) تفسیر شود، درحالی‌که هم‌زمان نشان‌دهنده عاملیت فردی در مدیریت شرایط است (نمودار ۱).

۴. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی پدیده اهمال کاری تحصیلی درمیان دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید چمران اهواز از منظر جامعه‌شناختی و با بهره‌گیری از روش کیفی گراندد تئوری انجام شده است. این پژوهش با بررسی دقیق تجربیات زیسته اساتید دانشگاه، به درک عمیقی از علل، زمینه‌ها، مداخلات و پیامدهای این پدیده دست یافته و مدلی پارادایمی برای تبیین آن ارائه داده است. این مدل، اهمال کاری تحصیلی را نه صرفاً یک مسئله فردی و روان‌شناختی، بلکه پدیده‌ای چندوجهی و برآمده از تعامل سطوح مختلف فردی، ساختاری، سازمانی و فرهنگی معرفی می‌کند. نتایج حاصل شامل ۱۶ مقوله اصلی و ۴۵ مقوله فرعی و درنهایت یک مقوله هسته (اهمال کاری به مثابه کنشی عقلانی) بود.

یافته‌های این پژوهش نشان داد که اهمال کاری تحصیلی درمیان دانشجویان تحصیلات تکمیلی ریشه در علل ساختاری و سازمانی دارد. ضعف مکانیزم‌های جذب دانشجو، مدیریت و قوانین آموزشی ناکارآمد، ضعف ارتباط دانشگاه با صنعت و جامعه، و فقدان آموزش‌های

نمودار ۱: مدل پارادایمی پژوهش (نگارندگان، ۱۴۰۳).
Graph. 1: Research paradigm model (Authors, 2023).

توجیهی مناسب، همگی به نوعی در شکل‌گیری این پدیده نقش دارند. این یافته‌ها با پژوهش حریری توکلی و فراستخواه (۱۴۰۱)، آذر و ذاکر صالحی (۱۳۹۸)، نجاتی حسینی (۱۳۹۶)، اعتمادی فر (۱۳۹۶) و حسین‌قلی‌زاده (۱۳۹۰) در زمینه تحول در ساختار و سیاست‌های آموزشی و نقش اجتماعی دانشگاه در ایران همسواست که نشان می‌دهد نظام آموزشی کشور هنوز توانسته است وظایف خود را در قبال جامعه به درستی انجام دهد. عدم تسلط دانشجویان بر دانش و روش‌های پژوهشی، یکی دیگر از عوامل زمینه‌ساز اهمال‌کاری شناخته شد. ضعف سواد دانشگاهی و ناتوانی در خوانش متون تخصصی، ضعف در انجام پژوهش‌های علمی و تحلیل داده‌ها، همگی موانعی جدی در مسیر پیشرفت تحصیلی دانشجویان به‌شمار می‌روند. فقر دانش علمی و پژوهشی به سرمایه‌های یک دانشجوی در فضای آموزش عالی مربوط می‌شود که هرچند می‌تواند مقوله‌ای فردی باشد، اما ریشه در

نوع و کیفیت آموزش‌هایی دارد که دانشجو در مراحل و مقاطع قبلی بدان دست یافته است و لذا می‌توان این مقوله را هم بازتابی از ناتوانی علمی و پژوهشی سیستم آموزشی دانست که در نتیجه اتخاذ رویکردهای کمیت‌محور در آموزش و ارزیابی توانمندی‌ها، اقتصادمحور شدن آموزش مورد بررسی قرار داد. بهبود روش‌های جذب دانشجو، اصلاح قوانین و مقررات آموزشی، تقویت ارتباط دانشگاه با صنعت و جامعه، و آموزش مهارت‌های تحقیق به دانشجویان، همگی گام‌های اساسی در این مسیر هستند. نتایج به دست آمده با پژوهش‌های «فاضلی» (۱۳۹۷) در زمینه مسئله مندی نوشتن، «فیروزجائیان» و «شریفی مقدم» (۱۳۹۶)، «خواجeh دادمی» و همکاران (۱۳۹۵)، «چاتراکامالاتاداس»^{۲۲} و همکاران (۲۰۲۲) و «کولینز»^{۲۳} و همکاران (۲۰۰۸) در زمینه برنامه‌ریزی ضعیف و کمیت‌محور بودن آموزش عالی سازماندهی کلاس همسو است. این یافته‌ها، بر اهمیت آموزش مهارت‌های تحقیق و خواندن متون تخصصی در مقاطع مختلف تحصیلی تأکید می‌کند و لزوم بازنگری در روش‌های آموزش دانشگاه را یادآور می‌شود.

در کنار عوامل ساختاری، شرایط زمینه‌ای نیز نقش مهمی در شکل‌گیری راهبردهای دانشجویان در مواجهه با اهمال‌کاری تحصیلی ایفا می‌کنند. عواملی مانند ماهیت رشته تحصیلی به لحاظ نوع فعالیت‌ها زمان مورد نیاز و چگونگی انجام آن‌ها، نیاز دانشجو به تجهیزات علمی و آزمایشگاهی و میزان فراهم بودن این امکانات، تعدد نقش‌های دانشجو و نحوه مدیریت زمان برای انجام تکالیف دانشگاهی، و شکل ارائه آموزش (حضور یا مجازی) همراه با میزان نظارت و پیگیری موجود، به عنوان بستری برای انجام کنش، بر انتخاب استراتژی‌های دانشجویان تأثیرگذارند. این پژوهش، هم‌چنین به نقش عوامل مداخله‌گر از جمله: حمایت خانواده، وجود الگوهای میان‌بر زن، کلیشه‌های اجتماعی-سازمانی، و بیگانگی دانشگاهی اساتید اشاره دارد. این عوامل، به عنوان تسهیل‌گر یا محدودکننده، بر روند شکل‌گیری اهمال‌کاری و راهبردهای دانشجویان تأثیر می‌گذارند. به عنوان نمونه، انتظارات بالای خانواده از دانشجو و حمایت‌های مالی و عاطفی در دوران تحصیل و پس از فارغ‌التحصیلی می‌تواند بر انگیزه و رفتار دانشجو تأثیر بگذارد. علاوه بر این، وجود الگوهای میان‌بر زن در محیط دانشگاهی و جامعه، و باورهای اجتماعی-سازمانی هم‌چون باورهای مدرک‌گرایانه، تنزل جایگاه علم و استاد، و تقدم منافع مادی بر دانش، همراه با نگرش ابزاری به تحصیل و رابطه‌گرایی در اشغال مناصب شغلی، از جمله عواملی هستند که می‌توانند به کاهش انگیزه‌های تحصیلی دانشجویان منجر شوند. یافته‌های پژوهش حاضر در این زمینه با نتایج تحقیقات «ذکایی» و «اسماعیلی» (۱۳۹۷) هم‌خوانی دارد. علاوه بر این، بیگانگی اساتید از فعالیت‌های دانشگاهی و عدم به‌روز بودن آن‌ها در زمینه علمی نیز می‌تواند به تقویت اهمال‌کاری تحصیلی کمک کند. این شرایط، دانشجویان

را به اتخاذ راهبردهای مختلف سوق می‌دهد. برخی از دانشجویان با رویکردی منفعلانه، از انجام وظایف تحصیلی خودداری می‌کنند و بی‌تفاوتی را پیشه می‌کنند. در مقابل، گروهی دیگر با اتخاذ استراتژی‌های فعالانه، تلاش می‌کنند عقب‌ماندگی‌های خود را جبران کنند یا از روش‌های نامشروع مانند خرید پایان‌نامه بهره می‌گیرند. این رفتارها، نشان‌دهنده تعامل میان ساختار و عاملیت است؛ به‌گونه‌ای که دانشجویان در برابر شرایط ساختاری و محیطی صرفاً منفعل نیستند، بلکه عاملیت خود را از طریق اتخاذ استراتژی‌های متنوع به نمایش می‌گذارند. یافته‌های این پژوهش با نظریه‌های جامعه‌پذیری و نقش محیط در شکل‌گیری رفتارهای فردی همسو بوده و تأکید دارد که شرایط اجتماعی و ساختاری می‌توانند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم رفتارهای تحصیلی دانشجویان را شکل دهند.

اهمال‌کاری تحصیلی، نه تنها بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تأثیر منفی می‌گذارد، بلکه پیامدهای گسترده‌تری برای جامعه دارد. تضعیف اعتبار علمی و اخلاق حرفه‌ای، کاهش سرمایه فرهنگی جامعه و بازتولید افراد فاقد شایستگی، از جمله مهم‌ترین پیامدهای اهمال‌کاری هستند. این یافته‌ها با نظریه‌های انتقادی آموزش و پرورش که بر نقش نظام آموزشی در تولید نابرابری‌های اجتماعی تأکید دارند، هم‌خوانی دارد.

نظریه اجیل (AGIL) پارسونز، یکی از چارچوب‌های برجسته کارکردگرایی ساختاری، به تحلیل سیستم‌های اجتماعی از طریق چهار کارکرد تطبیق (Adaptation)، دستیابی به هدف (Goal Attainment)، یکپارچگی (Integration) و حفظ الگوها (Latency) می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که ضعف در مکانیزم‌های جذب دانشجویان، مدیریت و قوانین آموزشی ناکارآمد، و کمبود امکانات پژوهشی از عوامل کلیدی شکل‌گیری اهمال‌کاری تحصیلی است. نظام آموزشی کشور، با تمرکز بیش از حد بر کمیت‌گرایی و رویکردهای اقتصادمحور، نتوانسته منابع و ساختارهای لازم برای تأمین نیازهای دانشجویان را فراهم کند؛ این نقص‌ها نشان‌دهنده ناتوانی سیستم در تطبیق با الزامات محیطی است. علاوه بر این، مشکلاتی نظیر ضعف سواد دانشگاهی، ناتوانی در انجام پژوهش‌های علمی و رویکرد ابزاری به تحصیل و ناکارآمدی سیستم دانشگاهی بیانگر نقص در دستیابی به هدف است. انتظارات غیرواقعی و عدم تطابق میان اهداف نظام آموزشی و نیازهای دانشجویان، سردرگمی و اهمال‌کاری آن‌ها را افزایش داده است. بیگانگی اساتید از فعالیت‌های دانشگاهی و عدم نظارت کافی بر فرآیندهای آموزشی نیز موجب کاهش یکپارچگی در سیستم شده و فاصله میان دانشجویان و اساتید را بیشتر کرده است. این شرایط، همراه با عوامل فرهنگی هم‌چون مدرک‌گرایی و تقدم منافع مادی بر دانش، بر حفظ الگوهای ارزشمند آموزشی تأثیر منفی گذاشته است؛ به عبارتی دیگر، ارزش‌های فرهنگی حاکم بر جامعه (نظام فرهنگی) می‌توانند از طریق ساختار

دانشگاه و انتظارات اساتید (نظام اجتماعی) بر ویژگی‌های شخصیتی دانشجوی (نظام شخصیتی) تأثیر بگذارند و در نهایت منجر به اهمال‌کاری شوند. هم‌چنین، وضعیت اقتصادی، جسمانی و روانی دانشجوی (نظام زیستی) می‌تواند بر نحوه تعامل او با محیط اجتماعی و فرهنگی تأثیر بگذارد.

هم‌چنین در چارچوب نظریه فرصت‌های نامشروع مرتون، می‌توان استدلال کرد که تأکید بیش از حد بر مدرک‌گرایی، بدون در نظر گرفتن کیفیت آموزش و فراهم‌سازی ابزارهای مشروع برای دستیابی به اهداف تحصیلی، می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری رفتارهای اهمال‌کارانه و فرصت‌های نامشروع شود؛ به عبارت دیگر، زمانی‌که دانشجویان احساس کنند مسیرهای مشروع برای موفقیت تحصیلی مسدود شده یا نظارت کافی بر فرآیندهای آموزشی وجود ندارد، ممکن است برای دستیابی به اهداف خود به رفتارهای اهمال‌کارانه یا استفاده از ابزارهای نامشروع روی آورند. این وضعیت نه تنها به تضعیف اخلاق علمی منجر می‌شود، بلکه بازتولید نابرابری‌های ساختاری را نیز در پی دارد. هم‌چنین یافته‌های موجود در این پژوهش نشان می‌دهد که ساختار اجتماعی سهم عمده‌ای در شکل‌گیری عادت‌واره اهمال‌دانشجویی در مقایسه با ویژگی‌های فردی دارد.

رفتار دانشجویان در مواجهه با اهمال‌کاری، ترکیبی از تأثیرات ساختاری و عاملیتی است. برخی دانشجویان با اتخاذ راهبردهای منفعلانه، از انجام وظایف خودداری می‌کنند، در حالی‌که گروهی دیگر با استفاده از راهبردهای فعالانه یا نامشروع، سعی در جبران عقب‌ماندگی‌های خود دارند. این رفتارها نشان‌دهنده تعامل پیچیده میان ساختارهای ناکارآمد نظام آموزشی و عاملیت فردی دانشجویان است. برای بهبود این وضعیت، بازنگری در سیاست‌های جذب دانشجوی، تعریف اهداف آموزشی شفاف، تقویت تعامل میان اساتید و دانشجویان، و ترویج فرهنگ شایسته‌سالاری ضروری است.

در نتیجه می‌توان گفت اهمال‌کاری تحصیلی، پدیده‌ای پیچیده و چندوجهی است که ریشه در تعامل عوامل فردی، ساختاری، سازمانی، فرهنگی و اجتماعی دارد. این پدیده، نه تنها بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تأثیر می‌گذارد، بلکه پیامدهای گسترده‌ای برای جامعه دارد. برای مقابله مؤثر با این پدیده، نیازمند رویکردی جامع و چندبُعدی است که علاوه بر اصلاح ساختارهای آموزشی، به تغییرات فرهنگی و اجتماعی نیز توجه داشته باشد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به عنوان مبنایی برای تحقیقات آتی و سیاست‌گذاری‌های آموزشی در سطح کلان مورد استفاده قرار گیرد.

۴-۱. پیشنهادهای کاربردی

– با توجه به این‌که اهمال‌کاری و به‌ویژه اهمال‌کاری تحصیلی پدیده‌ای نسبتاً شایع است

و با پیشرفت فناوری رو به افزایش است و با توجه به تأثیرات آن بر سلامت جسمی و روانی انسان و نیز پیامدهای آن بر پیشرفت تحصیلی و فعالیت‌های اجتماعی، یافته‌های پژوهش حاضر، لزوم در نظر گرفتن اقدامات لازم برای پیشگیری و مقابله با آن برای تأمین سلامت افراد، ارتقای عملکرد تحصیلی آنان و کمک به پیشرفت جامعه است. برای این منظور آموزش راهبردهای مؤثر به دانشجویان برای تعیین اهداف جزئی و برنامه‌ریزی مؤثر برای انجام تکالیف تحصیلی برای کاهش اهمال‌کاری تحصیلی با مشاوره و استفاده از خودآموزی توصیه می‌شود.

- یکی از آسیب‌های مهم در نظام سیاست‌گذاری کشور که منجر به اثربخش نبودن سیاست‌ها شده است، ضعف در شناخت و تعریف مسئله‌های جامعه و در نتیجه وضع نشدن سیاست‌ها بر اساس نیازهای واقعی اکثر جامعه است که باعث می‌شود با وجود تلاش‌های زیاد، مسائل جامعه به درستی حل نگردد؛ به عبارت دیگر، در فرآیند تدوین سیاست‌ها اهتمام جدی برای شناخت وضعیت جامعه در لایه‌های مختلف وجود ندارد و سیاست‌گذاران، در یک حالت اضطراب سعی در تدوین سیاست‌ها و ثبت آن به نام خود می‌کند؛ از این رو مولرد ذیل پیشنهاد می‌شوند.

- بازنگری در شیوه کلاس‌داری سنتی و تغییر از اشکال سنتی آزمون پایان ترم و ارائه مقاله کاغذی به روش‌های آموزشی فعال در حل مسائل موجود در جامعه، صنعت و تقویت تفکر استدلالی و انتقادی دانشجویان.

- از آنجایی که یکی از رسالت‌های اصلی آموزش، پرورش افراد متعهد و متخصص با توانمندی‌های لازم است تا بتوانند خدمات علمی بهتر و با کیفیت‌تری را به جامعه ارائه دهند، یافته‌های پژوهشی اهمیت توجه به برنامه‌ریزی و سازماندهی منظم را نشان می‌دهد. فعالیت‌ها، شناسایی عوامل مرتبط با اهمال‌کاری برای پیشگیری از آن و آموزش راهکارهای لازم برای پرهیز از رفتارهای اهمال‌کاری از موارد لازم اجراست.

۴-۲. پیشنهاد پژوهشی

- با توجه به این‌که در این پژوهش، جامعه مورد مطالعه دانشگاه شهید چمران اهواز بود؛ پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌های دیگری در سایر دانشگاه‌ها به منظور بررسی عمیق‌تر پدیده اهمال‌کاری دانشگاهی صورت گیرد.

- سنجش فرضیه‌های تولید شده از این تحقیق در پژوهشی کمی و آماری، به منظور رفع تعمیم‌ناپذیری نتایج.

سپاسگزاری

بدین وسیله از تمامی اعضای هیئت علمی شرکت‌کننده در این پژوهش تشکر می‌نماییم.

درصد مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در تمام مراحل فرآیند مقاله مانند طراحی و اجرای تحقیق، تجزیه و تحلیل نتایج و نگارش مقاله مشارکت داشته‌اند؛ نویسندهٔ چهارم در جمع‌آوری داده‌ها مشارکت داشته است.

تضاد منافع

در این پژوهش، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود نداشته و از هیچ نهاد، سازمان و مراکزی، حمایت مالی دریافت نشده است.

پی‌نوشت

1. Bart
2. wang *et al.*
3. Koppenborg, Klingsieck
4. Chatrakamollathas and *et al.*
5. Sari, Fakhruddiana
6. He
7. Kandemir
8. Milgram
9. Ferrari
10. Johnson
11. McCown
12. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory
13. Bandura
14. Khan
15. Parsons
16. Merton
17. Bourdieu
18. Strauss
19. Corbin
20. Grounded theory
21. Ivan Ilyich
22. Chatra Kamalatadas
23. Collins

کتابنامه

- آزادارمکی، تقی، (۱۳۹۷). دانشگاه و چالش‌های جامعهٔ ایرانی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

- بورديو، پير، (۱۳۹۳). نظريه کنش: دلايل عملي و انتخاب عقلاني. ترجمه مرتضی مردیها، تهران: نقش و نگار.
- بهرام‌پور، محمدپيام، (۱۳۹۵). از شنبه: راهنمای علمی و کاربردی از اهمال‌کاری و تنبلی تا موفقیت. تهران: تعالی.
- پیروزان، علیرضا، (۱۴۰۰). سواد دانشگاهی و دانشگاه ایرانی. تهران: مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- حریریان‌توکلی، الهام؛ فراستخواه، مقصود؛ شیرزادکبریا، بهارک؛ حمیدی‌فر، فاطمه، (۱۴۰۱). «گذار از حکمروایی دولت‌گرا به حکمروایی خوب آموزش عالی؛ الگوی برخاسته از نظریه بر پایه (GT)». پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۲۸ (۴): ۴۳-۶۸. <https://dx.doi.org/10.22034/irphe.2022.705220>
- حسین‌قلی‌زاده، رضوان، (۱۳۹۰). «تناسب آموزش عالی با تأکید بر نقش اجتماعی دانشگاه در جامعه دانش‌محور». نامه آموزش عالی، ۴ (۱۳): ۱۲۱-۱۴۲. https://journal.sanjesh.org/article_15549.html
- خواجه‌دادمیر، آرزو؛ ناستی‌زایی، ناصر؛ و پورقاز، عبدالوهاب، (۱۳۹۵). «رابطه مدیریت کلاس با اهمال‌کاری تحصیلی دانشجویان تحصیلات تکمیلی». توسعه آموزش در علوم پزشکی، ۹ (۲۳): ۱۰-۱۹.
- ذکایی، محمدسعید؛ و اسماعیلی، محمدجواد، (۱۳۹۴). جوانان و بیگانگی تحصیلی و دانشگاهی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- روشن‌زاده، مصطفی؛ تاج‌آبادی، علی؛ مظهری‌دهکردی، بهاره؛ محمدی، سمیه، (۱۴۰۱). «بررسی اثر پیش‌بینی‌کننده اعتیاد به اینترنت بر اهمال‌کاری تحصیلی دانشجویان دانشکده پرستاری». اطلاع‌رسانی پزشکی نوین، ۸ (۱): ۳۵-۲۶. <https://dx.doi.org/10.32598/JMIS.8.1.4>
- سلیمانی، اسماعیل؛ نارویی، یعقوب؛ فتاحی، ستار؛ و مقدم، علی، (۱۳۹۶). «رابطه اهمال‌کاری تحصیلی و ابعاد آن با اعتیاد به اینترنت در دانشجویان با توجه به جنسیت و فرهنگ ایرانی». اولین کنفرانس بین‌المللی فرهنگ، آسیب‌شناسی روانی و تربیت، تهران.
- اسدی، سونا؛ و محمدوند، زهرا، (۱۴۰۳). «بررسی رابطه اخلاق‌ورزی با اهمال‌کاری تحصیلی و نگرش به تقلب (مطالعه موردی: دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه)». تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش، ۱۵ (۴): ۴۵-۵۹.
- شارع‌پور، محمود، (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- صادقی، حمیده؛ جانعلی‌پور، مجتبی؛ قربان‌پور، امیر؛ محمدی‌رازی، محمود؛

- بخشی‌پور، اعظم، (۱۴۰۱). «مدل‌یابی اهمال‌کاری تحصیلی براساس اضطراب کووید-۱۹ با نقش میانجی اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی در دانش‌آموزان مقطع متوسطه». مشاورهٔ مدرسه، ۲(۴): ۱-۱۵. <https://dx.doi.org/10.22098/jsc.2023.12554.1090>
- عباس‌زاده، محمد؛ علیزاده‌اقدم، محمد باقر؛ و اسلامی‌بناب، سیدرضا، (۱۳۹۱). «بررسی رابطهٔ بین سرمایهٔ اجتماعی و آنومی اجتماعی». مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱(۱): ۱۴۵-۱۷۲. <https://dx.doi.org/10.22059/jisr.2012.36551>
- فاضلی، نعمت‌الله، (۱۳۹۷). «نوشتن خلاق: حلقه گمشده علوم انسانی تحلیلی از ضرورت توجه به نقش نوشتار در علوم انسانی و اجتماعی ایران». جامعه فرهنگ رسانه، ۷(۲۶): ۴۶-۵۸.
- عنایتی، ترانه؛ و رستگارتبار، فاطمه، (۱۳۹۶). «رابطه نگرش دانشجویان به دانشگاه و فرسودگی تحصیلی با میانجی‌گری اهمال‌کاری تحصیلی». گام‌های توسعه در آموزش، ۱۴(۱): ۳۰-۲۰.
- فکوهی، ناصر، (۱۳۸۴). «پیر بردیو، پرسمان دانش و روشنفکری». علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، ۵: ۱۶۱-۱۴۱. <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.5251>
- قانع‌راد، محمدامین، (۱۳۸۵). «تعاملات دانشجویان، انگیزش و کنشگری رشته‌ای». پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۲(۲): ۱-۲۲. https://journal.irphe.ac.ir/article_702530.html
- قره‌آغاجی، سعید؛ واحدی، شهرام؛ فتحی‌آذر، اسکندر؛ و ادیب، یوسف، (۱۳۹۸). «تبیین اهمال‌کاری تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه: یک مطالعه نظریه زمینه‌ای». پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۶(۶۰): ۱۷۳-۱۹۳.
- محمدپور، احمد، (۱۴۰۰). ضد روش: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی. چاپ چهارم. نشر لوگوس، تهران.
- نجاتی‌حسینی، سید محمود، (۱۳۹۶). شهروندی دانشگاهی در ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- نوغانی‌دخت‌بهمنی، محسن؛ محمدی، فردین؛ و کرمانی، مهدی، (۱۳۹۸). خلق نظریه در مطالعات کیفی (رویکردی کاربردی به نظریه زمینه‌ای). انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد.
- همتی، رضا، (۱۳۹۶). علم، دانشگاه و جامعه. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- یگی، راهل، (۱۳۹۵). از خودیگانگی: جهت‌گیری‌های جدید در نظریه انتقادی، ترجمهٔ احمد تدین، تهران: انتشارات دنیای اقتصاد.

- Abbaszadeh, M., Alizadeh Aghdam, M. B. & Eslami Bonab, S. R., (2012). "Investigating the relationship between social capital and social anomie". *Social Studies and Research in Iran*, 1(1): 145-172. <https://dx.doi.org/10.22059/jisr.2012.36551> (in Persian)

- Abramowski, A., (2018). "Is procrastination all that "bad"? A qualitative study of academic procrastination and self-worth in postgraduate university students". *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 46(2): 158-170. <https://dx.doi.org/10.1080/10852352.2016.1198168>

- Araya-Castillo, L., Burgos, M., González, P., Rivera, Y., Barrientos, N., Yáñez Jara, V. & Sáez, W., (2023). "Procrastination in university students: A proposal of a theoretical model". *Behavioral Sciences*, 13(2): 128. <https://dx.doi.org/10.3390/bs13020128>.

- Asadi, S. & Mohammadvand, Z., (2014). "Investigating the relationship between ethics and academic procrastination and attitudes towards cheating (Case study: Islamic Azad University, Urmia Branch)". *Strategic Research in Education*, 15(4): 45-59. <https://www.doi.org/10.34785/J012.2022.011> (in Persian)

- Azad Aramaki, T., (2018). *University and the Challenges of Iranian Society*. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. (in Persian)

- Azam, A., (2001). "Modeling academic procrastination based on COVID-19 anxiety with the mediating role of social media addiction in high school students". *School Counseling*, 2(4), 1-15. <https://dx.doi.org/10.36941/jesr-2023-0018>. (in Persian)

- Bahrapour, M. P., (2016). *From Saturday: A Scientific and Practical Guide from Procrastination and Laziness to Success*. Tehran: Ta'ala. <https://www.ketabrah.ir> (in Persian)

- Bourdieu, P., (2014). *Theory of Action: Practical Reasons and Rational Choice*. translated by: Morteza Mardiha, Tehran: Naqsh-e-Negar. <https://opac.nlai.ir/opacprod/search/bibliographicAdvancedSearchProcess.do>

- Chatrakamollathas, S., Moha, K. P. & Choochom, O., (2022). "Academic procrastination behavior among college undergraduates: Structural Equation Modeling (SEM)". *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 43(1): 223-230. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kjss/article/view/257019>.

- Enayati, T. & Rastegartabar, F., (2017). "The Relationship between Students' Attitudes to University and Academic Burnout with the Mediation of Academic Procrastination". *Development Steps in Education* 14(1): 30-20. <https://dx.doi.org/10.5812/sdme.57819> (in Persian)
- Fakuhi, N., (2005). "Pierre Bourdieu, The Question of Knowledge and Enlightenment". *Journal of Social Sciences of Ferdowsi University of Mashhad*, 5: 161-141. <https://doi.org/10.22067/jss.v0i0.5251>
- Fazli, N., (2018). "Creative Writing: The Missing Link of Humanities: An Analysis of the Necessity of Paying Attention to the Role of Writing in the Humanities and Social Sciences of Iran". *Media Culture Society*, 7(26): 46-58. https://www.jsdm.ir/article_77451. (in Persian)
- Gamage, K. A., Silva, E. K. D. & Gunawardhana, N., (2020). "Online delivery and assessment during COVID-19: Safeguarding academic integrity". *Education Sciences*, 10(11): 301. <https://dx.doi.org/10.3390/educsci10110301>.
- Ghanei-Rad, M. A., (2006). "Student Interactions, Motivation and Activism in a Discipline". *Research and Planning in Higher Education*, 12(2): 1-22. https://journal.irphe.ac.ir/article_702530_en.html (in Persian)
- Ghare-Aghaji, S., Vahedi, S., Fathi Azar, E. & Adib, Y., (2019). "Explaining Academic Procrastination in High School Students: A Grounded Theory Study". *Research in Curriculum Planning*, 16(60): 173-193. <https://dx.doi.org/10.30486/jsre.2019.546268> (in Persian)
- Haririan Tavakoli, E., Farastkhah M., Shirzad Kobria, B. & HamidiFar, F., (2012). "Transition from State-Oriented Governance to Good Governance of Higher Education; a Model Based on Theory (GT)". *Quarterly Journal of Higher Education Research and Planning*, 28 (4): 43-68. <https://dx.doi.org/10.22034/irphe.2022.705220> (in Persian)
- He, S., (2017). "A Multivariate Investigation into Academic Procrastination of University Students". *Open Journal of Social Sciences*, 5: 12-24. <https://doi.org/10.4236/jss.2017.510002>
- Hemmati, R., (2017). *Science, University and Society*. Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute: https://opac.nlai.ir/opac-prod/search/briefListSearch.do?command=FULL_

VIEW&id=4923262&pageStatus=1&sortKeyValue1=sortkey_title&sortKeyValue2=sortkey_author (in Persian)

- Hossein Gholizadeh, R., (2011). "The Relevance of Higher Education with an Emphasis on the Social Role of the University in a Knowledge-Based Society". *Letter to Higher Education*, 4(13): 121-142. https://journal.sanjesh.org/article_15549.html (in Persian)

- Kandemir, M., (2014). "Reasons of Academic Procrastination: Self-Regulation, Academic Self-Efficacy, Life Satisfaction and Demographics Variables". *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152: 188-193. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187704281405246X>

- Karimi Moonaghi, H. & Baloochi Beydokhti, T., (2017). "Academic procrastination and its characteristics: A Narrative Review". *Future of Medical Education Journal*, 7(2): 43-50. <https://dx.doi.org/10.22038/fmej.2017.9049>. (in Persian)

- Kazemi, M., Fayyazi, M. & Kaveh, M., (2010). "Investigation of procrastination prevalence and its causes among university managers and employees". *Journal of management research*, 2(4): 42-63. https://tmj.um.ac.ir/article_25463. [Doi.org/10.22067/pmt.v2i4.9078](https://doi.org/10.22067/pmt.v2i4.9078) (in Persian)

- Khajehdadmira, A., Nasrizadei, N. & Pourghaz, A., (2016). "The relationship between classroom management and academic procrastination among postgraduate students". *Journal of Education Development in Medical Sciences*, 9(23): 10-19. <https://edujournal.zums.ac.ir/article-1-683-en.html> (in Persian)

- Koppenborg, M. & Klingsieck K. B., (2022). "Social factors of procrastination: group work can reduce procrastination among students". *Social Psychology of Education*, 25(1): 249-274. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11218-021-09682-3>.

- Kuhlmann, S., Shapira, P. & Smits, R. E., (2010). *A systemic perspective: the innovation policy dance*. Edward Elgar publishing. Cheltenham. https://ideas.repec.org/h/elg/eechap/4181_1.html

- Li, H., Tian, D., Chen, L., Wang, Y., Li, R., Zhang, C. & Zheng, S., (2020). "Analysis of the influence factors of online teaching on the psychological status of the students in Vocational Colleges during the epidemic of COVID-19". In: *2020 7th International Conference on Information Science*

and Control Engineering (ICISCE): 316-322. <https://ieeexplore.ieee.org/document/9532239>.

- Parfenova, A. & Romashova, S., (2020). "The role of procrastination in students' consumer behavior: Budget planning and impulse buying". *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(1/2): 133-144. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ijssp-10-2019-0199/full/html>

- Peixoto, E. M., Pallini, A. C., Vallerand, R. J., Rahimi, S. & Silva, M. V., (2021). "The role of passion for studies on academic procrastination and mental health during the COVID-19 pandemic". *Soc Psychol Educ*. 24(3): 877-893. <https://dx.doi.org/10.1007/s11218-021-09636-9>. DOI: 10.1007/s11218-021-09636-9

- Pirouzan, A., (2011). *Academic Literacy and the Iranian University*. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. (in Persian)

- Roshanzadeh M., Tajabadi A. & Mazhari Dehkordi Bahareh, M. S., (2014). "Investigating the predictive effect of internet addiction on academic procrastination among nursing students". *Modern Medical Informatics*, 8(1): 35-26. <http://jmis.hums.ac.ir/article-1-344-en.html> (in Persian)

- Rozental, A. & Carlbring, P., (2014). "Understanding and treating procrastination: A review of a common self-regulatory failure". *Psychology*, 5(13): 1488. <https://dx.doi.org/10.4236/psych.2014.513160>

- Saplavskaja, J. & Jerkunkova, A., (2018). "Academic Procrastination and Anxiety Among Students". In: *Engineering for Rural Development-International Scientific Conference*. <https://dx.doi.org/10.22616/ERDev2018.17.N357> (1192-1197).

- Sari, W. L. & Fakhruddiana, F., (2019). "Internal Locus of Control, Social Support and Academic Procrastination among Students in Completing the Thesis". *International Journal of Evaluation and Research in Education*, 8(2): 363-368. <https://ijere.iaescore.com/index.php/IJERE/article/view/17043/0>

- Sharapour, M., (2006). *Sociology of Education*. Tehran: Organization for Study and Compilation of University Humanities Textbooks (SAMAT), <https://www.iase-jrn.ir/?lang=en> (in Persian)

- Soleimani, E., Narouei, Y., Fattahi, S. & Moghadam, A., (2017). "The

relationship between academic procrastination and its dimensions with internet addiction in students with regard to gender and Iranian culture". *First International Conference on Culture, Psychopathology and Education*, Tehran. https://iahsj.kaums.ac.ir/article_174396_77d7376e119095231e914aa858117e77.pdf (in Persian)

- Steel, P., (2007). "The nature of procrastination: a meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure". *Psychological Bulletin*, 133 (1): 65-94. <https://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.65>.

- Tarkar, P., (2020). "Impact of COVID-19 Pandemic on Education System". *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29: 3812-3814. https://www.researchgate.net/profile/Preeti-Tarkar/publication/352647439_Impact_Of_Covid-19_Pandemic_On_Education_System/links/60d1e909299bf19b8d99d279/Impact-Of-Covid-19-Pandemic-On-Education-System.pdf

- Toquero, C. M., (2020). "Challenges and Opportunities for Higher Education amid the COVID-19 Pandemic: The Philippine Context". *Pedagogical Research*, 5, Article No. em0063. <https://doi.org/10.29333/pr/7947>. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1263557.pdf>

- Wang, Q., Xin, Z., Zhang, H., Du, J. & Wang, M., (2022). "The effect of the supervisor–student relationship on academic procrastination: the chain-mediating role of academic self-efficacy and learning adaptation". *International journal of environmental research and public health*, 19(5): 2621. <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/5/2621>.

- Wieland, L. M., Hoppe, J. D., Wolgast, A. & Ebner-Priemer, U. W., (2022). "Task ambiguity and academic procrastination: An experience sampling approach". *Learning and Instruction*, 81 (101595): 107-149. <https://dx.doi.org/10.1016/j.learninstruc.2022.101595>.

- Yeghi, R., (2016). *Alienation: New Directions in Critical Theory*. translated by: Ahmad Tadayin, Tehran: Donyaye Eqtesad Press. <https://www.amazon.com/Alienation-New-Directions-Critical-theory/dp/0231151993> (in Persian)

- Zakai, M. S. & Esmaili, M. J., (2015). *Youth and Academic and Academic Alienation*. Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute. <https://dx.doi.org/10.7508/ijcr.2011.16.003> (in Persian)